

Lunds Universitet
Socialhögskolan
SOL 067
Vårterminen 2004

Med unga ögon

Fadersbilden hos ungdomar boende i olika
familjekonstellationer

Författare: Ann-Catrin Björk
Moa Ekberg
Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

The purpose of this study was to illuminate 14-16-year old boys' and girls' conception of their father in a comparison between young people who are living with both of their parents and young people who are living with their single mother, but who are in contact with their father.

The main questions were:

- How are fathers conceived by young people who are living with their fathers, respectively not living with their fathers?
- Does the conception of the fathers' differ in a comparison between young people who are living with their fathers, respectively not living with their fathers, and if so, how?
- Does the conception of the fathers' differ in a comparison between boys and girls, and if so, how?

The study was conducted, using a qualitative method. Interviews were carried out with nine youths. During the interviews we used an interview guide, with questions deemed to be relevant to get information regarding the youths' conception of their fathers.

The result of the study showed that there are great similarities between the groups despite different family constellations and gender. Most of the youths had a good conception of their father. The contact with the father was showed to be of great importance for the conception, as were the age of the youth.

Innehållsförteckning

<u>FÖRORD</u>	3
<u>INLEDNING</u>	4
<u>PROBLEMFÖRMULERING</u>	4
<u><i>Avgränsningar</i></u>	5
<u><i>Perspektiv</i></u>	6
<u><i>Begrepp</i></u>	7
<u>SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	8
<u>METOD OCH URVAL</u>	8
<u><i>Studiens uppläggning</i></u>	8
<u><i>Studiens tillvägagångssätt</i></u>	9
<u><i>Resultatens tillförlitlighet</i></u>	10
<u><i>Urvalsmetoder</i></u>	11
<u><i>Bearbetning och analys av data</i></u>	12
<u><i>Källkritik</i></u>	13
<u><i>Etiska överväganden</i></u>	14
<u>FORTSATT FRAMSTÄLLNING</u>	15
<u>TIDIGARE FORSKNING</u>	15
<u>FAMILJEKONSTELLATIONENS BETYDELSE</u>	15
<u>FADERNS BETYDELSE</u>	17
<u>DEN UNGES ÅLDER</u>	19
<u>KULTURELL FRISTÄLLNING</u>	19
<u>KONTAKTEN MED FADERN</u>	20
<u><i>Kontakten efter skilsmässa</i></u>	21
<u>OMGIVNINGENS BETYDELSE</u>	22
<u>TEORETISKT PERSPEKTIV</u>	24
<u>UTVECKLINGSEKOLOGISK TEORI</u>	24
<u>RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS</u>	25
<u>PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA</u>	26
<u>FADERSBILDEN HOS UNGA BOENDE MED SINA FÄDER</u>	27
<u><i>Beskrivning av fadern och familjen</i></u>	27
<u><i>Kontakten med fadern</i></u>	27
<u><i>En bra fader</i></u>	29
<u><i>Faderns betydelse</i></u>	30
<u><i>Sammanfattning</i></u>	31
<u><i>Analys</i></u>	31
<u>UNGA BOENDE UTAN SINA FÄDER</u>	33
<u><i>Beskrivning av fadern och familjen</i></u>	33
<u><i>Kontakten med fadern</i></u>	34
<u><i>En bra fader</i></u>	36
<u><i>Faderns betydelse</i></u>	36
<u><i>Sammanfattning</i></u>	37
<u><i>Analys</i></u>	37
<u><i>En jämförande analys</i></u>	40
<u>FADERSBILDEN HOS POJKAR OCH FLICKOR</u>	45
<u><i>En jämförande analys</i></u>	45
<u>SLUTDISKUSSION</u>	46
<u>SAMMANFATTNING</u>	47
<u>DISKUSSION</u>	47
<u>REFERENSER</u>	50
BILAGA 1. INTERVJUGUIDE	54

Förord

Det var på darrande ben vi klev in i det första klassrummet. De intet ont anande eleverna hade plötsligt två högröda tjejer, med svaj på rösten, framför sig. Det visade sig dock att vi inte hade behövt oroa oss, det gick trots allt ganska bra. Det fanns faktiskt de som kunde tänka sig att ställa upp på en intervju, och de var dessutom väldigt rara och tillmötesgående.

Till de ungdomar vi har intervjuat vill vi sända ett stort tack, för att ni har vågat öppna er och delat med er av era tankar och känslor. Utan er hade uppsatsen aldrig kunna genomföras. Vi hoppas att vi har gjort någorlunda rättvisa åt det material ni har gett oss.

För oss som är vana vid att ha kontroll och att alltid vara ute i god tid, har uppsatsarbetet varit en prövning. Frustrationen över att inte allt har kunnat göras när vi har velat göra det, har varit stor. Vi vill därför här även passa på att tacka er som har hjälpt oss under resans gång.

Vi vill tacka vår handledare Maria Bangura Arvidsson för allt stöd och all uppbackning samt värdefulla tips. Du bör också ha en eloge för att du har stått ut med alla panikrelaterade e-postmeddelanden och telefonsamtal.

Sist men inte mist vill vi även tacka Henrik och Jens – Tack!

Inledning

Problemformulering

Vi lever i ett föränderligt samhälle, där det som var självklart igår inte längre behöver vara det idag. Uppväxtvillkoren för ungdomar förändras ständigt. Dock har föräldraskap varit en kvinnlig angelägenhet under större delen av 1900-talet. Medan män har engagerat sig i produktion har kvinnor arbetat med reproduktion. Uppdelningen av lönearbete och hemarbete har varit en självklarhet. I samband med att kvinnan trädde in på arbetsmarknaden skedde det dock en viktig historisk förändring; mannen började bli fader i samma bemärkelse som kvinnan varit moder (Ohlander, 1993). Fadern har gått från att vara söndagspappa till fritidspappa och successivt även till vardagspappa. Vikten av fäder har allt mer poängterats, även om det fortfarande finns en föreställning om moderskapets överlägsenhet (Bäck-Wiklund & Bergsten, 2001).

I en tid när ungas behov av båda sina föräldrar betonas allt mer, blir samtidigt förändringar i familjemönstren tydligare. Familjeformerna varierar och den traditionella kärnfamiljen bestående av en moder, en fader och barn, har idag inte lika självklar plats i vårt samhälle som den hade för ett par decennier sedan. Fortfarande bor dock cirka 70 procent av alla under 21 år i en så kallad kärnfamilj, sex procent i en så kallad ombildad familj och 24 procent med en förälder. Cirka 83 procent av de barn som bor med en förälder bor med sin moder (Bäck-Wiklund & Lundström, 2001). Det har alltså blivit en del av många barns vardag att växa upp i en "ensam mor"-familj. Att föräldrarna separerar är idag den vanligaste orsaken till att enföräldersfamiljer bildas. Det är dock viktigt att hålla i minnet att barnen i dessa fall inte behöver bli "faderslösa", trots att hus hållet i sig inte innehåller någon fader. Många fäder anstränger sig för att behålla en god relation till sina barn (Sandqvist, 1993).

Att leva utan fader i hemmet medför att modern är den huvudsakliga vårdnadshavaren, till skillnad från de familjer där föräldrarna lever tillsammans. Beroende på att en ungdom påverkas av sin omgivning och sociala kontext (Lagerberg & Sundelin, 2003), kan det antas att olika familjekonstellationer påverkar ungdomar på olika sätt. De får olika erfarenheter, delvis beroende på vilka de lever med, men även beroende på vilket kön de tillhör. De erfarenheter ungdomen har av sin omgivning kan i sin tur tänkas påverka ungdomens syn på densamma. Bilden av fadern är förmodligen inget undantag, även den kan påverkas av vad den unge varit med om och av vilket kön den unge tillhör. Den gestalt som fadern tar inom den unge, blir enligt Hyvönen (1993) en del av den unges egen identitetsupplevelse. Hur fadersbilden ser ut blir således viktigt för vad den unge tycker och tänker om sig själv. Kanske blir detta särskilt betydelsefullt för en tonåring, efter-

som det i den pågående frigörelsen kan vara viktigt att ha en god bild av sin fader och därmed av sig själv.

Avgränsningar

Uppsatsen kommer att kasta ljus både över de ungdomar som bor med båda sina föräldrar och de som endast bor med sin moder. Orsakerna till att ungdomar lever med ensamstående mödrar kan vara många, att föräldrarna har separerat är bara en av dessa. Andra anledningar kan vara att fadern aldrig funnits med i bilden, att han avlidit, att han är borta i långa perioder på grund av arbete eller att han är känslomässigt frånvarande trots att han bor tillsammans med mor och barn (Sandqvist, 1993). Utifrån att en fader kan vara frånvarande känslomässigt och genom sitt arbete, kan det konstateras att ”fadersfrånvaro” och ”familjetyp” inte nödvändigtvis måste hänga ihop. På grund av att de två sistnämnda anledningarna kan vara svåra att definiera och då det kan vara mer komplicerat att komma i kontakt med ungdomar med dessa typer av upplevelser, har vi valt att avgränsa oss till en av de tre ”familjetyper” som kan kopplas ihop med ”fadersfrånvaro”. Vi har valt att avgränsa oss till de ungdomar som lever i familjer där föräldrarna har separerat. Det spelar således ingen roll om föräldrarna varit gifta eller samboende. Anledningen till varför vi inte berör de ungdomar vars fäder aldrig varit med i bilden, är att vår kvalitativa undersökning består av ett så pass litet urval. Det hade försvårat de jämförelser som nu har gjorts på grund av att det hade gett oss ojämbna grupper och ännu en variabel att kontrollera och ta hänsyn till i analysen. Vi kommer inte heller att behandla de ungdomar vars fäder har avlidit, eftersom vi dels tror att det är relativt ovanligt och att det dels kan tänkas påverka på ett annat sätt.

I studien ingår således både ungdomar som bor med båda sina föräldrar och ungdomar som bor tillsammans med sin moder, men som har kontakt med sin fader. Av de ungdomar som bor med sin moder fokuserar vi på de vars moder är boendeförälder och vars fader i huvudsak är umgängesförälder. De ungdomar som bor hos sin fader i lika hög grad som de bor hos sin moder kommer därmed inte att ingå i denna studie. Vi har även valt att i uppsatsen fokusera på biologiska fäder. Detta på grund av en föreställning om att det annars skulle ha blivit för många faktorer att ta hänsyn till i analysen.

Anledningen till varför vi valde att i vår studie belysa de barn som har kontakt med sin fader var att vi hade en föreställning om att dessa barn skulle vara lättare att komma i kontakt med, än de som saknar kontakt med sin fader.

Perspektiv

I uppsatsen anläggs ett barnperspektiv och ett könsperspektiv. Nedan följer en kort redogörelse för perspektivens innebörd och en kort diskussion om olika tolkningsmöjligheter och användningsområden.

Då uppsatsen berör barn känns det självklart att utgå från ett *barnperspektiv*, men då begreppet är relativt och då dess betydelse förändras över tid i takt med att ny kunskap kring barn och barns livsvillkor växer fram och värderingar i samhället blir annorlunda, kräver det sin förklaring. Ett barn kan belysas utifrån ett vuxet barnperspektiv, ett samhällsligt barnperspektiv och utifrån barnets eget barnperspektiv. Det barnperspektiv som dominerar idag är det vuxna, vilket är präglad av den egna erfarenheten, barndomen, bakgrunden, samlade kunskaper och upplevelser samt i vilken tid, kultur och land den vuxne lever i och kan inte enkelt överföras från en kultur till en annan. Ett samhällsligt barnperspektiv är ett kollektivt barnperspektiv och grundar sig på ett samhälles, främst de vuxnas, samlade värderingar, kultur och synsätt om barns och ungas rättigheter och behov (SOU 2001:72).

Det har idag blivit allt vanligare att i studier använda sig av det som kan kallas barnets eget barnperspektiv. Det är det enskilda barnets perspektiv som här är utgångspunkten. Det är vad just det barnet upplever och känner som är av intresse. Detta perspektiv förändras i takt med barnets utveckling och påverkas av förändringarna i barnets omgivning (ibid.), vilket gör det svårt för en vuxen att dra sig till minnes hur barndomen faktiskt tedde sig. På grund av att barnets eget barnperspektiv tar sin utgångspunkt i det enskilda barnet, innebär detta ett inifrånperspektiv där barnets egna tankar och upplevelser uppmärksammas. Detta perspektiv står i kontrast till ett utifrånperspektiv som representeras av de vuxnas föreställningar om barn. För att förstå ett barn verkar det ideala vara att ha ett inifrånperspektiv, men då en analys av barns utsagor även innehåller och kräver andra kunskaper, blir det ofrånkomligt att även ett utifrånperspektiv får betydelse. Hyvönen (1993) poängterar dock att det är möjligt att växla mellan dessa båda. Vi är medvetna om att uppsatsen kommer att präglas av både ett inifrån- och ett utifrånperspektiv. Trots att vi som vuxna inte kan träda in i den barndom som är en given verklighet för de unga som just nu befinner sig där, kan vi välja att försöka göra rättvisa åt det inifrånperspektiv som de ungas berättelser utgör.

Flera studier har pekat på könsspecifika sätt att strukturera intryck och upplevelser, och därmed olika sätt att konstruera verkligheten (Bäck-Wiklund & Bergsten, 2001). Detta kan tänkas medföra att pojkar och flickor tolkar sin omgivning olika beroende på det kön de tillhör, vilket får betydelse för vår studie om ungdomars fadersbild. Det blir därför intressant att, ur ett *könsperspektiv*, belysa om pojkars och flickors uppfattning om fadersbilden skiljer sig åt.

Hur det kommer sig att flickor och pojkar uppvisar könsspecifika sätt att strukturera intryck och upplevelser råder det dock delade meningar om. Precis som i fallet med barnperspektiv, finns det olika sätt att se på kön. Lalander och Johansson (2002) framhåller att det bland annat finns ett essentialistiskt perspektiv, samt ett som är riktat mot radikal konstruktivism. Det essentialistiska perspektivet, som är vanligt i vardagsdiskursen, innebär att kvinnor till essensen är kvinnliga och män till essensen är manliga. De två könen är helt enkelt olika och så bör det vara, menar de som förespråkar detta perspektiv. Radikal konstruktivism innebär att sådant som är manligt och kvinnligt är att betrakta som sociala konstruktioner och effekten av socialisation. Manlighet respektive kvinnlighet är kulturellt bundna enligt detta synsätt och naturliga manligheter respektive kvinnligheter finns inte. Det är utifrån det sistnämnda synsättet vi utgår ifrån i vår framställning.

Begrepp

För att det ska bli lättare att förstå innebörden av det som tas upp i uppsatsen ges här en definition av de begrepp som används.

I den litteratur som behandlar ämnet fäder är det svårt att finna en definition av begreppet *fadersbild*, trots att ordet används relativt ofta. Hyvönen (1993) ger dock begreppet en relationell innebörd och menar att barnets fadersbild ska ses som uttryck för dess förhållande till sin fader. Begreppet fadersbild, så som det används i vår undersökning, ges sin bestämning utifrån denna definition och utifrån de intervjuade ungdomarnas utsagor om sina fäder. Det är ungdomens egen uppfattning av sin fader och upplevelsen av sitt förhållande till honom, samt ungdomens uppfattning av fäder i allmänhet som kommer att belysas. Skillnaderna eller likheterna mellan de ungas uppfattning och hur en fader faktiskt är kommer inte att beröras i denna uppsats. Det är följaktligen inte ”sanningen” om ungdomarnas fäder vi är ute efter, utan en högst subjektiv mening som skiljer sig åt mellan olika individer. Varje enskild person kommer att göra sin unika tolkning utifrån sin relation och den kontakt den unge har med fadern, men även utifrån sitt förhållande till den övriga omgivningen. I begreppet fadersbild ingår alltså den unges egen uppfattning om en faders egenskaper, roll och betydelse.

Hyvönen (1993) och Burgess (1997) hävdar att fäder blir sedda och tolkade utifrån *faderskapets* kulturella bestämning. Kulturen förmedlar traditioner, idéer och symboler samt det vetande som ligger till grund för den enskildes tolkningar av världen, och kommer därmed att påverka den unges fadersbild. Faderskap är en social konstruktion och omformas således regelbundet för att passa eller bädda för social förändring i det samhälle som den enskilde tillhör. När vi i dagens Sverige talar om faderskap, menar Hyvönen, att vi med viss självklarhet torde avse den manliga förälder som definieras utifrån sitt biologiska och emotionella förhållande till och lagmässigt re-

glerade ansvar för sitt barn. Hur begreppet faderskap definieras i det samhälle vi lever i kommer således att påverka ungdomarnas svar i vår undersökning.

I denna uppsats avses med *barn* alla som är under 18 år, om inte annat anges. Även begreppet *ungdomar* förekommer. Detta syftar då på det åldersspann som vi i vår uppsats har valt att inrikta oss på, eftersom det känns mer bekvämt att omnämna våra intervjupersoner på detta sätt.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att belysa 14-16-åriga pojkars och flickors fadersbild i en jämförelse mellan ungdomar som bor med båda sina föräldrar och ungdomar som endast bor med sin moder, men som har kontakt med sin fader.

Frågeställningar:

- Hur ser fadersbilden ut hos ungdomar som bor med sina fäder, respektive inte bor med sina fäder?
- Skiljer sig fadersbilden åt vid en jämförelse mellan de ungdomar som bor med sina fäder, respektive inte bor med sina fäder, och i så fall hur?
- Skiljer sig fadersbilden åt vid en jämförelse mellan pojkar och flickor, och i så fall hur?

Metod och urval

I detta avsnitt redogörs för uppsatsens metodologiska utgångspunkter och tillvägagångssätt.

Studiens uppläggning

Denna uppsats är en kvalitativt inriktad studie. Då den kvalitativa metoden är användbar för att fånga erfarenheter och innebörder ur undersökningspersonernas verklighet (Kvale, 1997), föll sig valet på denna metod naturligt. Vår studie är en småskalig sådan och intresset ligger i att försöka förstå och beskriva nio ungdomars uppfattning. Vi har inte gjort några anspråk på att få fram ett material som ger oss möjlighet att skapa en generell bild av ungdomars fadersbild. Eftersom urvalet är så pass litet kan individuella egenskaper och sociala faktorer vara utslagsgivande. Vi är även medvetna om att vi inte kan nå någon statistisk representativitet med hjälp av denna metod. Med anledning av att undersökningen syftar till att belysa ungdomarnas fadersbild, inte till att acceptera eller förkasta tidigare hypoteser på området, har studien en induktiv inriktning. På grund av att vi inte har varit intresserade av att manipulera det studerade ämnet och förhållande-

na, har det icke-experimentella upplägget lämpat sig bäst. Då undersökningen inkluderar olika grupper som jämförs med varandra, är studien av komparativt slag.

Uppsatsen bygger på primärdata, vilken består av litteratur och intervjuer med ungdomar. Vi har därmed använt två olika sorters datakällor; dokument och människor. Dokumenten består av böcker, forskningsrapporter, statliga dokument och vetenskapliga avhandlingar samt en tidningsartikel. Vid redogörelsen för teorin har flera källor använts. Källorna är inte motsägelsefulla, utan kompletterar varandra eftersom de beskriver olika delar av teorin mer utförligt.

Studiens tillvägagångssätt

För att komma i kontakt med den grupp av ungdomar som är aktuell för studien, tog vi kontakt med ett antal rektorer på högstadieskolor i två skånska kommuner. Därefter översändes ett informationsbrev till de rektorer som kunde tänka sig att ge oss tillträde till berörda klasser. Vi besökte sedan klasserna för att informera om vår studie och de planerade intervjuerna. Alla ungdomarna fick även ett brev med sig hem för att vi skulle kunna få föräldrarnas medgivande till en intervju. Dessa brev samlades in vid ett senare besök. De ungdomar som blev aktuella för en intervju kontaktades därefter per telefon.

Intervjun med varje enskild ungdom varade i allmänhet i en dryg halvtimme och genomfördes i ett avskilt rum på den unges skola. Valet att intervjua ungdomarna på skolan styrdes av tanken att miljön skulle vara bekant för dem. I de fall vi av skolledningen fått tillåtelse till det, genomfördes intervjuerna under skoltid. I de övriga fallen stannade ungdomarna kvar efter att skoldagen var över. Vi var inte några helt obekanta personer för den unge, eftersom vi träffats tidigare vid vårt presentationsbesök i dennes klass.

Intervjuerna har varit semistrukturerade. Frågorna i intervjuguiden (se Bilaga 1) har varit bundna, men medan vissa har varit regelrätta intervjufrågor har andra haft den öppna karaktären som möjliggjort ett samtal. Frågorna i intervjuguiden har även skilt sig något mellan de två undersökningsgrupperna, för att de skulle stämma överens med den unges familjekonstellation. Vi har varit flexibla när det gäller frågornas ordningsföljd och låtit ungdomarna utveckla sina idéer och tala mer utförligt om de ämnen vi berört. Intervjun hade till en början en låg grad av standardisering, eftersom ungdomarna fick inleda med att fritt berätta om sina fäder. Graden av standardisering har därefter varierat under intervjuens gång.

Resultatens tillförlitlighet

För att empirin ska vara tillförlitlig krävs det att validiteten och reliabiliteten är hög. Validitet syftar på om det som undersöks verkligen är det som avses undersökas. Reliabilitet berör huruvida forskningsinstrumenten är neutrala till sin verkan och om de skulle ge samma resultat vid andra tillfällen. Vid en kvalitativ studie som denna är dock forskarens jag en integrerad del av forskningsinstrumentet och det blir då viktigt att ställa sig frågan; om någon annan genomförde undersökningen, skulle då denna person få samma resultat och dra samma slutsatser? När det insamlade materialet vid kvalitativa intervjuer i viss mån är unikt på grund av de individer som deltar och de sammanhang som dessa befinner sig i, blir det svårt för någon annan att återskapa exakt samma situation, vilket kan tänkas påverka reliabiliteten (Denscombe, 2000). Detta behöver dock inte betyda att någon annan inte kan få liknande resultat.

I vår studie gäller validiteten om vi undersöker det vi avser att undersöka med hjälp av intervjufrågorna. Som underlag för intervjuerna konstruerades en intervjuguide (se Bilaga 1), vilken består av ett antal olika frågor som har bedömts vara relevanta för att få information om den unges fadersbild. En stor del av intervjufrågorna handlar om hur den unge ser på den egna fadern och på relationen till denne. Vi har även försökt tillförsäkra en hög validitet genom att ställa följdfrågor för att försäkra oss om att vi uppfattat svaren rätt. På grund av den direktkontakt som intervjuemetoden innebär har vi haft möjlighet att kontrollera riktighet och relevans under tiden som vi samlat in materialet. Vi har även valt att under intervjuerna använda oss av bandspelare, vilket har hjälpt oss att göra intervjumaterialet så stor rättvisa som möjligt. Det faktum att hela intervjun spelades in på band tycktes i de allra flesta fall inte ha någon som helst hämmande effekt på ungdomarna, utan de uppträdde tämligen obesvärat. För att undvika missförstånd har vi också erbjudit ungdomarna att läsa igenom det utskrivna materialet.

Det finns flera faktorer som kan tänkas ha påverkat reliabiliteten i undersökningen. Möjligt är att en viss intervjuareffekt har uppstått bland annat på grund av att vi är kvinnor. Detta kan ha påverkat informationen på grund av att det finns en föreställning om att det är lättare att förstå någon som är av samma kön. Då intervjuaren kan ha varit med om liknande upplevelser kan detta medföra att denne tror sig ha lättare för att förstå det intervjupersonen berättar och det kan vara lättare att få kontakt. En stor risk kan dock vara att det uppstår missförstånd just på grund av sådana föreställningar, vilka kan medföra att saker och ting tas för givna. Att vi är kvinnor kan även ha påverkat pojkarna, som kanske hade tyckt att det varit lättare att öppna sig för en man. På grund av föreställningen att det råder skillnader mellan kvinnors och mäns sätt att tänka, är vi kanske som kvinnor mer medvetna om risken för missförstånd när vi talar med pojkar. Detta kan ha lett till att vi ansträngt oss mer för att försäkra oss om att vi förstätt rätt. Intervjupersonerna

kan även ha påverkats av vår ålder, att vi är cirka tio år äldre. Det är dock svårt att säga på vilket sätt, då vår ålder kan ha setts som något positivt av vissa, medan något negativt av andra.

De skolor vi har fått tillgång till ligger i olika områden och ungdomarna har därmed varierande socioekonomiska förhållanden, något som möjligtvis kan ha påverkat resultatet.

Vi har vid intervjutillfällena valt att närvara båda två. Med detta finns vissa fördelar, så som att det kan vara lättare att fånga upp det som är av vikt. Vi har turats om att ha huvudansvaret vid intervjuerna, vilket har lett till att den andra kunnat koncentrera sig på den icke-verbala kommunikationen och på följdfrågor. Det har även varit en fördel att efteråt kunna diskutera tolkningar och uppfattningar av intervjun. En nackdel kan vara att intervjupersonen möjligtvis känt sig än mer utsatt. Vi anser dock att fördelarna överväger nackdelarna. Vid intervjutillfällena har anledningen till varför båda har närvarat även tydliggjorts för intervjupersonerna, för att om möjligt minska den upplevda pressen. De har fått veta att vi befinner oss i en lärosituation och att den andre intervjuaren funnits med som stöd för den som har haft huvudansvaret för intervjun.

Urvalsmetoder

Intervjuer har genomförts med sammanlagt nio ungdomar i åldrarna 14-16, från två kommuner i Skåne län. Åtta av ungdomarna går i skolår åtta, medan en går i skolår nio. Studien består av sex flickor och tre pojkar. Flickorna är jämnt fördelade över de två undersökningsgrupperna; ungdomar boende med båda sina föräldrar samt ungdomar boende enbart med sin moder. De tre pojkarna ingår i den första undersökningsgruppen, då det helt saknas pojkar i den andra på grund av att vi inte fick tag på några pojkar tillhörande denna grupp. Ungdomarna är således uppdelade i tre grupper, med tre ungdomar av samma kön i varje jämförelsegrupp. Urvalet är avsett att kunna ge möjlighet till att göra vissa jämförelser längs variablerna familjekonstellation och kön. Urvalet har dock inte gjorts med anspråk på representativitet i statistisk mening.

Det bör redan här tydliggöras att studien alltså inte kunde genomföras så som det var avsett från början. Tanken var att de två undersökningsgrupperna skulle utgöras av lika många pojkar och flickor. Det visade sig dock vara svårt att komma i kontakt med pojkar som endast bor med sin moder och som var villiga att ställa upp på en intervju. En bortfallsanalys är av förklarliga skäl ganska vansklig att göra vid en undersökning av detta slag. Det kan vara svårt att uttala sig om vilka motiv som kan ha föranlett dessa pojkar att inte vilja delta. I jämförelse med själva intervjutillfället, tror vi dock att ungdomarna vid rekryteringsstillfället kan ha påverkats i högre grad av att vi är kvinnor. Kanske har det känts främmande för pojkar i denna grupp att prata om sin situation med någon av det motsatta könet. Det är även möjligt att det har förhållit sig så olyckligt att få av pojkarna i de klasser vi besökt har ingått i denna grupp. Det bör även tilläggas att svarsfre-

kvensen över lag har varit sämre för pojkar än för flickor. Av de tolv klasser som erhållit information om vår studie, har vi fått in svar från sammanlagt 55 ungdomar. Av dessa var endast 15 pojkar, varav alla hade samboende föräldrar.

Studien är en stickprovsundersökning. Urvalets storlek kommer sig först och främst av att det är en lämplig storlek för studiens omfattning, men även av att vi misslyckades med att rekrytera personer tillhörande en av grupperna. Anledningen till varför vi valde att vända oss till de skolor vi gjorde var att de låg på rimligt avstånd. Att vi valde ungdomar i åldrarna 14-16 kommer sig av att adolescensen är en händelserik period, då föräldrarna kan tänkas få en något förändrad betydelse. De klasser vi har besökt valdes ut av rektorerna. Det tog lång tid innan vi kom i kontakt med dessa klasser, på grund av att vi nekades tillträde till många skolor. Den motivering rektorerna på dessa skolor gav oss var pressade tidsscheman och undersökningströtthet. På grund av att intervjupersonerna dröjde, tvingades vi inleda intervjuerna så snart vi fick in svar från ungdomar som uppfyllde kriterierna. Vi hade således inte möjlighet att vänta in alla svar och därefter göra ett urval. De gånger vi fick in flera möjliga intervjupersoner vid ett och samma tillfälle, har lotten fått avgöra.

Bearbetning och analys av data

Intervjuerna har transkriberats ordagrant och i sin helhet. Inga redigeringar har gjorts vid utskriften av materialet, dock har det i några fall förekommit en varsam redigering vid använda citat. Vi har dock strävat efter att bevara ungdomens karaktäristiska sätt att uttrycka sig.

Intervjuerna har sedan analyserats efter hand. Analysen påbörjades således innan samtliga intervjuer genomförts. Detta på grund av att vi ansåg att vi kunde göra intervjuerna större rättvisa, medan vi fortfarande hade dem i färskt minne. Det var viktigt att komma ihåg ungdomarnas kroppsspråk, betoningar och individuella karaktäristiska som inte framkommit i det inspelade eller utskrivna materialet. En annan viktig anledning till att analysen påbörjades innan alla intervjuer genomförts, var att vi började få ont om tid.

För att möjliggöra en så korrekt analys som möjligt har vi lyssnat på och läst igenom intervjuerna ett flertal gånger. Vi gjorde därefter en sammanställning av ungdomarnas svar. Detta har gett oss en förståelse av den enskilde ungdomens situation och en överblick över materialet. Efter hand kunde vi även urskilja olika mönster samt skillnader och likheter i ungdomarnas berättelser. Materialet analyserades därefter mer djupgående genom en sammankoppling med den tidigare forskningen samt den valda teorin.

Källkritik

Den litteratur som främst har använts vid redovisningen av tidigare forskning är Hyvönens avhandling *Om barns fadersbild* (1993), Burgess bok *Rätten att vara far* (1997), Lambs antologi *The Role of the Father in Child Development* (1996), Sinkkonens bok *Tillsammans med pappa* (2000) samt makarna Öbergs bok *Pappa, se mig!* (1992).

Vissa av böckerna är av äldre datum, vilket ger upphov till viss skepsis. Vi har dock ansträngt oss för att välja ut de delar som vi anser är relevanta än idag.

Det är inte enbart svensk litteratur som har använts som underlag för vårt uppsatsarbete. Vi har även använt litteratur från andra nordiska länder, samt från USA och Storbritannien. Litteraturen från de nordiska länderna har vi inte haft anledning att ifrågasätta utifrån vilket land de kommer. Vi har bedömt dessa som likvärdiga med svensk litteratur, eftersom dessa länders förhållanden är väldigt lika Sveriges. Vi har dock använt oss av litteraturen från de engelskspråkiga länderna med större försiktighet. Detta på grund av att dessa länder har delvis andra förhållanden och värderingar. En stor del av innehållet i dessa böcker är dock generaliserbart även till svenska förhållanden. Exempelvis torde behov och utveckling hos tonåringar i mångt och mycket te sig liknande.

Sinkkonen (2000) ger i vissa av bokens avsnitt en, enligt vår mening, något konservativ och ensidig bild av faderskap och dess betydelse. Ett exempel på detta är de delar av boken där han berör faderns betydelse för barnens könsidentitet. Vi har dock försökt nyansera den bild han målar upp genom att väga in även andra forskningsresultat som belyser fler aspekter.

Makarna Öberg (1992) har i sin undersökning försökt belysa vikten av fäder, genom att intervjua ”barn”. Då dessa ”barn” är mellan sju och fyrtiosju år, har vi dock varit försiktiga vid användandet av denna. Vi vill i vår undersökning belysa den unge ur barnets eget barnperspektiv och inte ur ett vuxet barnperspektiv, vilket de äldsta ”barnen” i Öbergs undersökning kan sägas representera. Genom att vara medvetna om detta hoppas vi att vi har lyckats undvika dessa fallgror.

Hyvönen (1993) är saklig i sin avhandling. Han gör inget anspråk på att veta mer om barnens situation än barnen själva, vilket blir relevant för vår uppsats utifrån att vi har valt att anlägga barnets eget barnperspektiv. Hyvönen behandlar barn i åldrarna sju till tio, en åldersgrupp som kan skilja sig från de ungdomar vi belyser. Vi har trots detta valt att använda oss av denna avhandling, då den tar upp många aspekter som kan tänkas vara relevanta för alla åldrar avseende detta ämne.

Vi har även använt en tidningsartikel från Svenska Dagbladet. Då artikelförfattaren (Engström, 2004) är tydlig med var informationen har hämtats ifrån och då uppgifterna kommer från Insti-

tutet för social forskning vid Stockholms Universitet, finner vi ingen anledning att ifrågasätta innehållet i artikeln.

Etiska överväganden

Vid kvalitativa intervjuer finns det en rad etiska aspekter att ha i åtanke och att ta hänsyn till. Ett informerat samtycke har erhållits av intervjupersoner, föräldrar och rektorer genom att dessa har tagit del av uppsatsens generella syfte, information om hur undersökningen är upplagd i stort och om att deltagandet är frivilligt samt att intervjupersonerna har rätt att dra sig ur när som helst. Rektorer och föräldrar har tagit emot information via brev, medan intervjupersonerna har tagit del av denna genom att vi besökt deras klasser. Förutom att ungdomarna har fått information om att deras deltagande är frivilligt, har vi även erhållit föräldrarnas medgivande.

Inför intervjun med varje person försökte vi vara särskilt tydliga med att de frågor som vi ville få svar på är sådana typer av frågor som det inte finns något rätt eller fel svar på. Vi markerade att frågorna handlar om sådant som bara de själva kan känna till och även att det var deras egen unika berättelse vi var ute efter. Ungdomarna informerades även om att de bara behövde svara på de frågor som de själva ville.

Det klargjordes även att all information skulle behandlas konfidentiellt; att uppgifterna om intervjupersonerna inte skulle föras vidare till någon annan och att alla uppgifter som kunde identifiera personerna skulle ändras. Vi tydliggjorde även att de uppgifter som vi fick in endast skulle användas till denna undersökning.

Vi är medvetna om att frågor om faderskap och relationer kan vara känsliga. Det har därför varit viktigt för oss att innan vi utformat och genomfört intervjuerna tänka igenom hur långt vi velat gå för att få fram den information vi velat ha samt eventuella konsekvenser för intervjupersonerna. Repstad (1999) tar upp att ett vanligt nybörjarfel är att man är alltför rädd för att ställa sådana frågor som man tror kan upplevas som obehagliga. För oss har det varit viktigt att inte låta bli att ställa de frågor vi velat ha svar på grund av rädsla. Vi har istället försökt tänka på hur vi har formulerat frågorna och på att vara ödmjuka när vi har ställt dessa. I slutet av varje intervju har vi även frågat hur det har känts att besvara frågorna, för att få reda på om någon fråga har väckt obehag.

Etiska problem kan även uppstå i analysen, där dilemmat gäller hur djupt och kritiskt intervjuerna kan analyseras. Vi har försökt undvika att överträda den gräns som medför att tolkningen blir en direkt förvanskning av den unges berättelse eller en kränkning av den personliga integriteten.

Fortsatt framställning

Vi vill här ge en kort presentation av den fortsatta framställningens innehåll. I kapitlet *Tidigare forskning* ges en översikt över aktuell forskning som behandlar viktiga områden. I kapitlet *Teoretiskt perspektiv* görs en beskrivning av den utvecklingsekologiska teorin, vilken är uppsatsens teoretiska utgångspunkt. Studiens resultat och en analys av densamma återfinns i kapitlet *Resultatredovisning och analys*. Uppsatsen avslutas med kapitlet *Slutdiskussion*, vilket innehåller en sammanfattning utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar samt en diskussion om tankar som väckts under arbetets gång och kring hur vissa delar av uppsatsens resultat kan användas i socialt arbete.

Tidigare forskning

I detta avsnitt följer en kortfattad presentation av den tidigare forskning som är av vikt för vår uppsats. En avsevärd del av forskningen om faderskap behandlar fadersfrånvaro och konsekvenserna av denna. Det är betydligt svårare att hitta forskning om barns fadersbild och därmed barnets egen uppfattning om sin fader. Viktiga undantag från detta är dock Hyvönens avhandling *Om barns fadersbild* (1993) samt Öberg och Öbergs bok *Pappa, se mig!* (1992). Vi har även funnit annan litteratur som innehåller delar som är av relevans för vår uppsats. Det har bedömts som relevant att redogöra för alla nedanstående områden; familjekonstellationens betydelse, faderns betydelse, ålder, kulturell friställning, kontakten med fadern samt omgivningens betydelse. Detta på grund av att dessa kan tänkas få betydelse för och påverka fadersbilden.

Familjekonstellationens betydelse

Familjekonstellationen, i det här fallet om ungdomen bor med båda sina föräldrar eller enbart med sin moder, kan tänkas påverka fadersbilden på olika sätt och på grund av olika orsaker.

Familjekonstellationerna ser annorlunda ut idag i jämförelse med vad de gjorde för ett par decennier sedan och den traditionella kärnfamiljens plats i samhället är nu inte lika självklar (Bäck-Wiklund & Lundström, 2001). Att växa upp i en ”ensam mor”-familj kan få effekter för den unges fadersbild. Hur modern hanterar sin situation och hennes inställning till fadern kan vara avgörande för om den unge får en idealbild eller en negativ bild av sin far (Götestam, 1991). Bak (2001) menar att ensamma mödrar kan anamma två olika förhållningssätt till sin situation, utifrån vilket de formar sitt familjeliv. En moder med den *traditionella familjestrategin* håller kärnfamiljen som norm och för henne känns det som ett misslyckande och som något ofullständigt att vara

ensamstående moder. Hon försöker att både vara moder och fader, samt att återskapa kärnfamiljen. En moder med den *självbärande familjestrategin* känner ett egenvärde i den familjekonstellation hon ingår i. Hon accepterar situationen och öppnar upp för stöd och hjälp. Hon ger även barnet möjlighet att möta andra vuxna. Engström (2004) framhåller att Brodin Låftman och Östberg, i en nypublicerad studie baserad på intervjuer med 1 300 barn, kommit fram till att innehållet i samvaron med de närmaste väger mycket tyngre än vilken typ av familj barnet lever i.

När en ungdom lever med en ensamstående moder är en avgörande faktor för hur den unge upplever sin situation, på vilket sätt de olika föräldramiljöerna är länkade till varandra. Väl sammanlänkade miljöer kan utgöra något positivt för den unge (Björnberg, 1993). Avgörande för att dessa miljöer ska vara väl sammanlänkade är att föräldrarna, trots skilsmässa, har en fungerande relation till varandra. Har föräldrarna en ansträngd relation kan detta i värsta fall leda till att fadern minskar kontakten med sitt barn, för att undvika bråk (Berg & Johansson, 1999; Hetherington & Stanley-Hagan, 1996). Konflikter mellan föräldrarna, oavsett familjekonstellation, kan ha en stor inverkan på den unges välbefinnande (Lagerberg & Sundelin, 2003). På motsvarande sätt kan en god relation mellan gifta föräldrar främja den unge, genom att en fader som är lyckligt gift är mer känslig inför och mer positiv till sina barn, än en fader som är olyckligt gift (Burgess, 1997). Barn till skilda föräldrar i konflikt, löper en stor risk att bli föräldrarnas budbärare, och kan genom detta hamna i en lojalitetskonflikt. Det blir svårt för dessa barn att samtidigt bevara en positiv föreställning av båda sina föräldrar (Sinkkonen, 2000; Öberg & Öberg, 1992).

De barn som efter föräldrarnas skilsmässa får styvföräldrar, uppger att relationen till styvmotern är mer ansträngd än relationen till styvfadern. Vissa barn kan uppleva denna relation som ett hot mot relationen till den biologiska modern (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999).

Om föräldrarna skiljer sig, kommer fadersbilden även att påverkas av hur gammal den unge är vid detta tillfälle (Götestam, 1991). Att fadern lämnar det gemensamma hemmet får olika betydelse och känsloprägel beroende på vilket utvecklingskede den unge befinner sig i. Tonåringar är de som klarar denna separation sämst. Detta beror på att det för dessa är svårt att bli lämnade just när de själva är i färd med att lämna. Föräldrarnas separation blir därmed ett hot mot tonåringarnas egen frigörelse (Bäck-Wiklund, 1993; McLanahan & Teitler, 1999). Hur gammal den unge är vid separationen kommer även att få betydelse för fadersbilden genom att denne i tonåren kommer ha haft olika lång tid att vänja sig vid och acceptera situationen (Hyvönen, 1993). Enligt Koch-Nielsen (1993) har dock de flesta barn efter tre år fått en förståelse för föräldrarnas skilsmässa och har även fullt ut accepterat sin nya livssituation.

Oavsett familjekonstellation kan en stark identifikation med modern påverka den unges fadersbild. Den bild de har av fadern beror i hög grad på hur de, med moderns perspektiv som utgångspunkt, uppfattar relationen mellan föräldrarna (Hyvönen, 1993).

Faderns betydelse

Vad en fader betyder för ett barns uppväxt och vad frånvaron av densamme kan få för betydelse råder det delvis delade meningar om.

Synen på faderns betydelse för barns utveckling har på senare tid kommit att förändras. Faderns inverkan i barns liv blir alltmer självklar och idag har fadern många gånger ett personligt förhållande till barnet redan från början (Sinkkonen, 2000). Sinkkonen menar att fadern har en stor betydelse för barnets självkänsla. Han hävdar även att fäder har stor betydelse för utvecklingen av könsidentiteten. Även Bente och Gunnar Öberg (1992) menar att en pojke som ska växa upp till en man behöver en förebild och en modell som han kan identifiera sig med. De hävdar dock att flickor har lika stort behov av sina fäder för att kunna utvecklas till vuxna harmoniska kvinnor. Att växa upp utan sin fader påverkar, enligt dessa författare, således både pojkars och flickors identitet och könsutveckling. Dessa påståenden om faderns betydelse är idag ifrågasatta. Burgess (1997) och Lamb (1996) hävdar att studier har visat att den stora majoriteten pojkar utan fäder utvecklas helt normalt vad gäller könsrollsidentitet och beteende. De effekter detta får för flickor är dock inte lika studerat. Det är enligt Lamb tydligt att andra faktorer kan vara minst lika viktiga som en tillgänglig manlig könsrollsmodell när det gäller effekten av ”fadersfrånvaro” på barns utveckling.

Lamb (1996) pekar på att fadersfrånvaro kan vara skadlig, inte nödvändigtvis beroende på att en könsrollsmodell saknas, utan för att många aspekter av faderns roll – ekonomiska, sociala och emotionella – saknas eller inte uppfylls helt i dessa familjer. Lamb menar även att barn vars fäder är mycket involverade i deras liv karaktäriseras av bland annat ökad kognitiv kompetens, ökad empati och mindre könsstereotypa synsätt. I kontrast till påståendet att fadersfrånvaro skulle vara skadlig, framhäver Sandqvist (1993) att en översikt av empiriska undersökningar visar att barn till ensamstående mödrar inte utvecklas annorlunda än barn som lever med båda sina föräldrar. Även Engström (2004) tar i sin artikel upp att barn som bor med ensamstående föräldrar inte mår sämre än barn i andra familjekonstellationer.

Många ungdomar framhåller fadern som den huvudsakliga försörjaren. Samtidigt finns det en utbredd uppfattning om att fäder inte bara bör delta aktivt i skötseln av sina barn, utan att de också är fullt kapabla till detta. Många framhåller även att föräldrarna bör dela hushållsarbetet

mellan sig (O'Brien & Jones, 1996). Att fäder bör och är kapabla till att delta i skötseln av sina barn framhålls av Hyvönen (1993), tillsammans med att fäder bör vara lika engagerade i hushållsarbetet som mödrar, som ett klart och tydligt ideal bland barn. Det är även en påtagligt stor andel av pojkarna i Hyvönens undersökning som ser sig själva i en aktivt omvårdande fadersroll i sin egen framtida familj. Barnen i denna undersökning har även framhållit olika funktioner som en fader kan ha, och vad man därmed anser att han är bra till. Flickorna i undersökningen betonar särskilt fadern som någon att *tala* med och ger honom rollen som en samtalspartner, medan pojkarna ser honom som någon man *gör* saker tillsammans med, en aktivitetspartner. En annan könsskillnad som hör ihop med barnens fadersbild är att pojkarnas fadersbild kan sägas vara en upplevelse av fadern i förhållande till sig själv, medan det hos flickor snarare är hans egenskaper som familjefar som träder fram. När det gäller den känslomässiga relationen till fadern uttrycker flickorna, i högre utsträckning än pojkarna, en förvissning om att vara omtyckta och älskade av sin far. Hyvönen har tolkat detta som att pojkarna upplever en mer kravfylld faderskärlek än flickorna. Hyvönen tar även upp skillnaden i barns förhållande till sina föräldrar. Generellt gäller att förhållandet till fadern är mer präglad av att man gör saker på tu man hand, medan förhållandet till modern i högre grad även inbegriper andra familjemedlemmar. Förhållandet till modern är även det förhållande som är mer koncentrerat till hemmiljön.

Hyvönen (1993) har, utifrån sin undersökning med 100 barn, identifierat fyra svarskategorier, vilka ger olika grundperspektiv på fadern. Hyvönen tyckte sig se barn som var positiva, ambivalenta, besvikna eller neutrala gentemot sin fader. Flest barn fann han bland de *positiva*. De barn som ingår i denna kategori har inte på något självklart sätt en mer positiv fadersbild än de andra. Däremot har de valt att anlägga ett mer entydigt positivt perspektiv på fadern i sin presentation av honom. Det är vanligt att de beskriver en fader som de har bra kontakt med. Den andra kategorin, de *besvikna*, kännetecknas av att barnen har angivit faderns frånvaro, det vill säga att han är ofta borta hemifrån, samt faderns trötthet som det primära signalementet på honom. De upplever en viss brist på tillgång till honom. Frånvaron är mer eller mindre direkt relaterad till faderns arbete. Till de *ambivalenta* hör ett fåtal barn som säger att de inte vet hur deras fader är. Ambivalensen tar sig uttryck i att man tvekar inför att ange någon av de motstridiga sidor man identifierar hos honom, som den dominerande i den egna föreställningen av honom. Hos pojkarna finns en ambivalens som bär inslag av en stark identifikation med den fader som man ser upp till och beundrar, men som man samtidigt beskriver som sträng och kravfull. De ambivalenta kan ge uttryck för aggressiva känslor gentemot sin fader. De beskrivningar de *neutrala*, den minsta kategorin, ger av sin fader saknar i stort sett värdeladdning. De ger en ganska opersonlig bild av en nå-

got distanserad och färglös fader. Som beteckning på de bilder som flera av dessa ger sina fäder är ”lagompappan” lämplig.

Den unges ålder

Faderns betydelse varierar med barnets ålder. Ungdomarna som vi har intervjuat är i 14-16-årsåldern och befinner sig därmed i adolescensen, närmare bestämt högadolescensen. Utmärkande för denna period är att ungdomen blir självcentrerad och att de helt går upp i det individuella projektet. Denna självcentrering medför samtidigt en viss bräcklighet. Behovet av bekräftelse från andra är stort och det behövs inte mycket för att den narcissistiska bilden av självet ska förstöras. Utvecklingen går mot ett ökat oberoende, vilket innebär ett ökat frigörande från föräldrarna (Lalander & Johansson, 2002). Tonåringar spenderar mer tid med sina vänner, vilket leder till att de tillbringar mindre tid med sina föräldrar och därmed även med sina fäder. Faderns inflytande minskar – han är inte längre lika självklar som identifikationsobjekt och ungdomen finner nya vägar för socialisering (Lamb, 1996). Många ungdomar kommer till insikt om att fadern trots allt bara är en fader, med både bra och dåliga sidor. Även om faderns betydelse minskar i tonåren har han ändå kvar många väsentliga uppgifter. En av dessa är att symbolisera skillnaden mellan generationerna (Sinkkonen, 2000). Fadern fortsätter även att ha betydelse på grund av att den utveckling som går mot ökat oberoende inte är linjär. De framåtskridande tendenserna förekommer samtidigt som regression, vilket medför att ungdomen mognar och söker frigörelse samtidigt som det finns en längtan efter trygghet och beroende (Lalander & Johansson, 2002).

Tonårstiden innebär inte bara att den unge spenderar mindre tid med sina föräldrar, utan även att den tid man faktiskt umgås får ett delvis annat innehåll. Den typiska fritidsaktivitet som pojkar och flickor ägnar sig åt tillsammans med sina föräldrar, speciellt med fadern, är att titta på TV (Hosley & Montemayor, 1996; O'Brien & Jones, 1996).

Kulturell friställning

Att ungdomarna skapar sina identiteter med hjälp av varandra och medier snarare än med hjälp av föräldragenerationen, kan inte endast kopplas ihop med den frigörelse som äger rum för många i denna ålder, utan även med den kulturella friställningen. Enligt kultursociologen och ungdomsforskaren Thomas Ziehe framstår den kulturella reproduktionen och dess tidigare säkrande av traditionens kontinuitet, i det moderna samhället, som alltmer osäker. Denna kulturella friställning innebär bland annat att människan blir friare att utforma sin egen identitet. Ziehe framhåller att det sker en nedbrytning av traditionella värdesystem, vilket bland annat medför att

ungdomar i allt mindre utsträckning kan förlita sig på föräldrarnas traditioner vad gäller utformandet av identitet och livsmönster. Ungdomarna använder sig istället allt mer av det omgivande samhället för att forma sin identitet (Lalander & Johansson, 2002). Kontinuiteten mellan olika generationers erfarenheter upphör, och ökad ålder och livserfarenhet följs inte längre nödvändigtvis av ökad kompetens hos föräldrarna i avseende att kunna erbjuda sina barn en stabil grund för att de ska kunna lösa sina livsproblem. Deras erfarenheter och kunskaper blir förhållandevis mindre värda i vårt snabbt föränderliga samhälle. Faderns position som identifikationsobjekt försvagas som en följd av den kulturella friställningen, vilket kan tänkas påverka ungdomens fadersbild (Hyvönen, 1993).

Kontakten med fadern

Hur den unges kontakt med fadern ser ut kan bero på olika orsaker och få olika konsekvenser för den unge.

Hosley och Montemayor (1996) menar att relationen till fadern under tonåren har sin grund i den tidiga relationen. Enligt John Bowlby, anknytningsteorins upphovsman, knyter spädbarnet an känslomässigt till en eller ett par vårdare under det första levnadsåret, vilket är tänkt att underlätta för barnet att utforska världen under rimligt säkra förhållanden. Anknytningen är genetiskt förprogrammerad och sker automatiskt, oavsett vårdarens lämplighet. Det som varierar är istället kvaliteten på anknytningen. Anknytningsteoretiker skiljer mellan trygg och otrygg anknytning. När barnets kognitiva kapacitet ökar, utvecklar barnet inre föreställningar om sig själv och sin relation till de viktigaste närstående, så kallade *inre arbetsmodeller*. Dessa föreställningar, vilka kontinuerligt uppdateras, får betydelse för utvecklingen av senare relationer till andra. Barnet vet genom dessa vad det kan förvänta sig i nya relationer. Anknytningen får därmed betydelse även senare i livet (Lindén, 2002). Anknytningsteoretiker har under lång tid trott att det lilla barnet endast skapade en anknytningsrelation. Sinkkonen (2000) och Burgess (1997) hävdar dock att små barn utvecklar liknande anknytning även till flera personer. Ett spädbarn kan därmed knyta an även till sin fader. En fader ”avbryter” inte en viktigare anknytning mellan modern och barnet, och hans funktion i barnets utveckling behöver inte nödvändigtvis vara sekundär.

Kontakten med fadern är således viktig. Brist på kontakt kan påverka den unges bild av fadern (Götestam, 1991). Det viktigaste för att barnet ska vara nöjt med kontakten och relationen är dock att relationen är trygg, stödjande, ömsesidig och känslig. Mängden tid som barnet spenderar med fadern är mindre viktig för att barnet ska känna sig nöjt. Det som är avgörande är istället *vad* man gör med sin tid tillsammans. Kvalitet är således viktigare än kvantitet (Lamb, 1996). Dilem-

mat är dock att det verkar finnas ett individuellt minimikrav vad gäller kvantitet, som om det inte uppfylls påverkar kvaliteten. Det är svårt att relatera på ett bra sätt till någon man inte känner särskilt väl (Burgess, 1997). Det har även visat sig att det är faderns karaktäristika som förälder snarare än hans karaktäristika som man, som är av betydelse för kontakten (Burgess, 1997; Lamb, 1996).

Tonåringar har, när det gäller kommunikation, olika förhållanden till sin moder och till sin fäder. Många upplever en mindre intimitet med sina fäder, än med sina mödrar. Både pojkar och flickor upplever att de står sin moder närmre (Hosley & Montemayor, 1996; O'Brien & Jones, 1996). De allra flesta barn i en nypublicerad studie anger att de brukar prata med sin moder om de är bekymrade eller oroade för något. Därefter kommer fadern (Engström, 2004). Fadern kännetecknas oftare än modern av en känslomässig och fysisk distans från barnen (Burgess, 1997). Hyvönen (1993) hävdar dock att stelnade auktoritetsmönster idag inte är lika vanliga, till följd av den kulturella friställningen, vilket leder till ett ökat utrymme för ett förhållande mellan fäder och barn. Det är öppet för en relation som bygger på en ömsesidighet och känslomässig närhet.

Kontakten efter skilsmässa

Att kontakten mellan fadern och ungdomen påverkas på ett eller annat sätt vid en skilsmässa är i det närmaste ofrånkomligt. Bor den unge efter skilsmässan hos sin moder är det inte konstigt om kontakten med fadern minskar. Den fysiska frånvaron behöver dock inte ha särskilt mycket att göra med den upplevda närhet eller distans till fadern som barnet känner (Hyvönen, 1993). Hetherington och Stanley-Hagan (1996) framhåller även att kontakten inte nödvändigtvis måste minska. De flesta frånskilda fäder etablerar positiva och fungerande relationer till sina barn. Enligt Lennéer-Axelsson (1985) är det många av dessa fäder som redan innan skilsmässan har haft en bra relation till sina barn, medan de som har haft en sämre fungerande relation ofta fortsätter så. Sandqvist (1993) poängterar att en god kontakt med fadern har en kompenserande effekt vid en skilsmässa. Lennéer-Axelsson (1985) menar att far-dotter-relationerna förändras minst av en skilsmässa. Har de en nära och förtrolig kontakt förblir den bra. Är den dålig innan fortsätter den i samma riktning. Det händer oftare att relationen mellan far och son förändras efter skilsmässan och att den tar en mer positiv riktning. Lennéer-Axelsson menar vidare att detta kan bero på att vissa fäder är mer medvetna om behovet och betydelsen av en manlig förebild för sina söner, samt att de kan ha lättare att hitta ett innehåll i kontakten med dessa. Värt att notera är dock att det inte bara är i skilsmässofamiljer som fäder har lättare för att umgås med sina söner. Fäder är generellt mer engagerade i sina söner än sina döttrar (Burgess, 1997; Pleck 1996). Burgess (1997)

menar även att döttrar uttrycker större besvikelse över förhållandet till sina fäder än vad söner gör.

Det finns flera faktorer som är av betydelse för hur kontakten gestaltar sig efter en skilsmässa. Det har bland annat visat sig att regelbundna fastställda tider ökar chanserna för tät kontakt. Avståndet mellan fadern och barnet påverkar också, ett kort avstånd främjar kontakten (Ottosen, 1996).

Det är viktigt att påpeka att faderskontakten inte bara kan påverkas av en skilsmässa. Som tidigare nämnts spenderar tonåringar mindre tid med sina föräldrar. Detta påverkar ungdomens kontakt med sina fäder, även i de fall där de fortfarande bor tillsammans (Hyvönen, 1993). Burgess (1997) framhåller att det har konstaterats att inte ens i hushåll med två föräldrar är den stora majoriteten av fäder närvarande tillräckligt mycket i hemmet för att ge barnet något av sig själv. Även Hyvönen (1993) framhåller att det inte är ovanligt att barnen i hans undersökning tycker att fadern är borta mycket. Det man vill ändra på hos sin fader handlar i ganska hög grad om att man vill ha mer tillgång till honom. Men det är samtidigt inte alls någon distanserad eller frånvarande familjefar som beskrivs. Han är i allmänhet någon som man kan räkna med. I SOU 2001:55 framhålls däremot att en majoritet av barnen mellan tio och arton år är nöjda med den mängd tid de får med båda sina föräldrar. Därefter är det vanligast att barnen anser att deras mödrar har lagom med tid för dem, medan de anser att deras fäder har för lite tid. Öberg och Öberg (1992) menar att många barn som inte bor med sin fader, men som träffar honom varannan helg, anser att detta är otillräckligt och att det är svårt att få en naturlig och meningsfull samvaro vid dessa tillfällen.

Omgivningens betydelse

Olika livsomständigheter skapar det sammanhang som barnet lever i och de förutsättningar under vilket barnets fadersbild blir framställd. Dessa kan därmed förklara varför fadersbilden ser ut som den gör (Hyvönen, 1993). Vi vill därför nedan belysa faktorer i den unges omgivning som är relevanta för fadersbilden.

Inom sociologin talar man om socialisering, och avser då de sätt och de processer varigenom människan går från att vara en enbart biologisk varelse till att bli en samhällsvarelse. Barnet påverkas dels av samhället i sin helhet och dels av den specifika miljön barnet kommer att leva i. Beroende på hur denna påverkan gestaltar sig utvecklas barnet i olika riktningar. Socialiseringen antar olika mönster inom olika sociala grupper och skikt. Exempelvis talar man om könsspecifik och klassspecifik socialisering (Østerberg, 1991).

Omgivningen är en viktig källa till både glädje och sorg för såväl män som kvinnor, vuxna som barn och ensamstående som samboende. Oberoende av om den unge lever med båda sina föräldrar eller i en familj med en ensamstående moder är en vidare social krets av betydelse och det sociala nätverket har ett väsentligt inflytande på hur en familj organiserar sin tillvaro. En individ inom en familj utvecklar kopplingar till andra sociala institutioner, förutom familjen, och andra grupper av människor (Björnberg, 1993; Lassbo, 1993). Det är inte bara den närmsta omgivningen som påverkar den enskilda individen, utan även samhället i stort ger information och modeller för hur man som individ kan förstå den värld man lever i och hur man kan agera inför densamma. Exempelvis kan en ung person få signaler från sin omgivning om vad han eller hon ska tycka om en fader som arbetar mycket eller som har lämnat det gemensamma hemmet (Lassbo, 1993). Skilda familjer lever inte isolerade, utan påverkas av större historiska sociala kontexter i vilka de befinner sig. Grannskap, skolor, arbetsplatser, vänner, formella och informella nätverk samt förändrade attityder och lagar relaterade till skilsmässor, kan påverka familjens funktion och direkt eller indirekt stödja eller underminera familjemedlemmarnas försök att anpassa sig till upplevelsorna associerade med skilsmässan (Hetherington & Stanley-Hagan, 1996). Generellt kan det sociala nätverkets form och innehåll förväntas variera mer inom varje familjetyp än mellan en- och tvåföräldersfamiljer. Det finns dock viktiga strukturella skillnader mellan familjerna som främjar uppkomsten av skilda livsmönster. Tillgången till två vuxna i familjen kan, åtminstone i teorin, erbjuda ett vidare utbud av praktiska och känslomässiga möjligheter, jämfört med om det bara finns en (Lassbo, 1993). De sociala kretsarna och nätverken kan därmed vara av större betydelse för enföräldersfamiljer, än för familjer med två föräldrar (Björnberg, 1993; Lassbo, 1993).

En effekt av att fadern försvinner från det gemensamma hemmet vid en separation kan innebära att kontakten mellan olika närmiljöer försvagas. Vissa närmiljöer kan försvinna helt, exempelvis de som kretsar runt sport och faderns släkt (Lassbo, 1988).

Det klassmässiga och kulturella sammanhanget får även betydelse för ungas fadersbild. Att leva i en ”ensam mor”-familj ökar den ekonomiska sårbarheten, vilket kan få sociala och utbildningsmässiga konsekvenser för den unge (Bak, 2001). Ungdomar till föräldrar med låg utbildning kan vara mer sårbara för fadersfrånvaro än ungdomar i medelklassfamiljer, eftersom deras finansiella situation är mer känslig och en familjeseparation därmed lättare kan beröva dem några av deras mest basala behov (Lamb, 1996).

Teoretiskt perspektiv

I vårt resonemang om det för uppsatsen centrala begreppet fadersbild, är en av utgångspunkterna att fadersbilden kan ses som ett uttryck för ungdomens förhållande till sin fader. Begreppet inkluderar därmed relationer. En alltför ensidig betoning av den unges relation till den egne fadern, kan dock tänkas skapa en risk för att man hamnar i en psykologiserande förståelse av fenomenet, genom att den enskilda relationen då bryts ut ur sitt sammanhang. Genom den redovisade forskningen har det blivit tydligt att fadersbilden påverkas av andra relationer och faktorer i den unges omgivning. Det är således även andra relationer i den unges familj, men även relationer utanför den egna familjen, i den närmsta omgivningen och i det övriga samhället som påverkar fadersbilden. Vi anser därför att det är viktigt att i vår bearbetning av empirin inkludera ett synsätt som betonar betydelsen av ungdomens totala omgivning. Av den orsaken kommer den utvecklings-ekologiska teorin att vara en utgångspunkt och fungera som en teoretisk tolkningsram i den fortsatta framställningen. Nedan ges en kort beskrivning av de delar av teorin som är relevanta för uppsatsen, för att vi senare ska kunna återkomma till viktiga begrepp och resonemang.

Utvecklingsekologisk teori

Urie Bronfenbrenner har utarbetat den utvecklingsekologiska teorin, vilken handlar om mänsklig utveckling. Teorin handlar om det ömsesidiga samspel som äger rum mellan barnet i dess fortgående utveckling och de föränderliga miljöer i vilka barnet lever. Detta är en process som pågår under hela livet och som påverkas av relationer inom och mellan både närmiljöer och större sociala sammanhang (Lagerberg & Sundelin, 2003). Den närliggande och den avlägsna miljön hänger ihop och skapar genom ömsesidig påverkan barns uppväxtmiljö (Klefbeck & Ogden, 2001).

Bronfenbrenner menar att barnets biologiska utveckling äger rum inom en social struktur med fyra integrerade subsystem, vilka är inneslutna i varandra. Varje subsystem är en del av och integrerar med ett större system. De fyra systemen är: mikro-, meso-, exo- och makrosystemet. Ett mikrosystem innefattar barnet och dess omedelbara omgivning, inklusive de ömsesidiga relationer som förekommer där. I mikrosystemet befinner sig barnet i en känd närmiljö, med möjlighet till närkontakt med kända människor. Det kan bland annat röra sig om hemmet, förskolan eller skolan. Mesosystemet utgörs av relationer mellan viktiga miljöer där barnet ingår vid en särskild tidpunkt, vilket ofta innefattar familj, skola och kamratgrupp. Detta system består således av ett antal inbördes relaterade mikrosystem. Mesosystemet integrerar i sin tur med förhållanden som ligger utanför barnets direkta vardag på exonivå. Exosystemet omfattar strukturer av samma sort

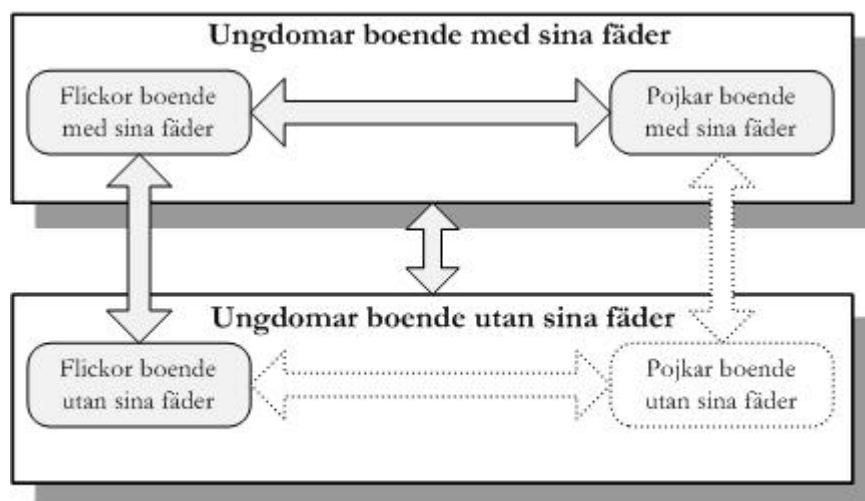
som mesosystemet. En skillnad är dock att barnet inte agerar direkt i exosystemets struktur. Med utgångspunkt från ett barn kan detta system utgöras av exempelvis föräldrarnas arbete och skolans organisation. Makrosystemet, slutligen, är abstrakt och utgörs av samhällsliga institutioner och ideologier. Förhållanden på makrosystems nivå verkar ner på underliggande nivåer och får direkt eller indirekt konsekvenser för den verklighet barnet möter i sina närmiljöer. Exempelvis tar sig kulturella, ekonomiska och politiska system konkreta uttryck på mikro-, meso- och exonivå (Andersson, 1997; Lagerberg & Sundelin 2003).

Ett barn interagerar aktivt med omvärlden på allt fler nivåer och kommer att ingå i allt fler system ju äldre det blir. Ett äldre barn har, i jämförelse med ett yngre, fler kontakter med omvärlden på egen hand (Hessle, 1996).

Resultatredovisning och analys

Kapitlet inleds med en presentation av intervjupersonerna. Därefter följer en resultatredovisning av den grupp ungdomar som bor med sina fäder. För att materialet ska bli mer överskådligt är redovisningen uppdelad efter olika ämnen, och följs därpå av en sammanfattning och analys. Sedan följer en resultatredovisning av den grupp ungdomar som inte bor med sina fäder, vilka alla är flickor. Denna har samma struktur som föregående avsnitt och följs således av en sammanfattning och analys. Ungdomarna, tillhörande de två familjekonstellationerna, behandlas därefter i en jämförande analys. Sist i kapitlet görs en jämförande analys där könsskillnader mellan pojkar och flickor, boende med sina fäder, behandlas.

Figur 1 nedan, visar uppsatsens jämförelsegrupper. Gruppen Ungdomar boende med sina fäder jämförs med gruppen Ungdomar boende utan sina fäder. Här ingår även en jämförelse mellan undersökningens flickor. Gruppen Flickor boende med sina fäder jämförs även med gruppen Pojkar boende med sina fäder. Figuren visar även gruppen Pojkar som inte bor med sina fäder. Till följd av urvalsutfallet saknas denna grupp och kommer således inte att analyseras, vilket det var tänkt från början.

Figur 1. Uppsatsens jämförelsegrupper

Presentation av intervjupersonerna

Nedan följer en kort presentation av de nio ungdomar som har intervjuats. Namnen är fingerade för att bevara ungdomarnas anonymitet. För att underlätta för läsaren har alla ungdomarna från samma grupp fått namn som börjar med samma begynnelsebokstav.

Anna är 14 år och går i skolår åtta. Hon bor med båda sina föräldrar och en yngre bror.

Annelie är 14 år och går i skolår åtta. Hon bor med båda sina föräldrar och en äldre syster.

Agnes är 14 år och går i skolår åtta. Hon bor med båda sina föräldrar och en yngre bror. Hon har även en äldre halvbror, vilken har flyttat hemifrån.

Elin har precis fyllt 14 år och går i skolår åtta. Hon är således ett år yngre än de andra eleverna i hennes klass. Elins föräldrar skilde sig en kort tid efter hennes födsel och hon bor nu med sin moder och två äldre bröder. Elins fader är omgift och bor på landsbygden, flera mil från Elin.

Emma är 14 år och går i skolår åtta. Emmas föräldrar skilde sig när hon var cirka fem år. Hon bor nu med sin moder och en yngre bror. Emmas fader är omgift och har flyttat ifrån Skåne. Emma har även tre yngre halvsyskon.

Erica är 14 år och går i skolår åtta. Ericas föräldrar skilde sig för två år sedan. Hon bor nu med sin moder och äldre syster. Ericas fader bor kvar i samma stad och har en flickvän.

Patric är 14 år och går i skolår åtta. Han bor med båda sina föräldrar och en yngre syster.

Peter är 16 år och går i skolår nio. Han bor med båda sina föräldrar, en äldre syster och en yngre bror.

Per är 14 år och går i skolår åtta. Han bor med båda sina föräldrar, en yngre och en äldre bror. Hans äldsta bror har flyttat hemifrån.

Fadersbilden hos unga boende med sina fäder

De ungdomar som bor med sina fäder uppvisar i vissa avseenden likheter i sina intervjusvar, men avviker i andra även från varandra.

Beskrivning av fadern och familjen

När ungdomarna ombes att berätta om sina fäder, beskriver Per och Patric *vad* deras fäder arbetar med, medan Peter och Anna meddelar *att* deras fäder arbetar, och att de arbetar mycket. Annelie och Agnes väljer istället att beskriva sina fäder som personer. Annelie beskriver sin fader som engagerad och social, men betonar framförallt att han är väldigt snäll. Agnes beskriver sin fader som lugn och tyst, men även som förstående och säker som person. Till skillnad från dessa beskriver de övriga den egne fadern som person först när vi specifikt frågar efter deras egenskaper. De beskrivs då överlag med positiva ordalag, såsom snälla, hjälpsamma, förstående och omtänksamma. Anna beskriver sin fader dock som väldigt strikt eftersom han kräver att hon ska lägga ner mycket tid, framförallt på skolarbetet så att det blir ordentligt gjort.

Alla utom en framhåller att deras familjer i stort sett fungerar bra, men de har svårt att förtydliga detta. Per, Patric och Peter beskriver hur det i deras familjer kan uppstå konflikter kring och med deras syskon. Både Per och Patric konstaterar, på tal om konflikterna, att det förmodligen är så det fungerar i de allra flesta familjer. Anna är den som är mer tveksam i sitt svar om hur hennes familj fungerar:

Jag vet inte. Alltså det är ju inte så att vi har jättevärsta bästa banden allihopa så man pratar om allting och såhär och att vi är jättebra kompisar, som det är i vissa andra familjer. Det är mer att man sköter sig själv. /.../ Alltså jag är mer för mig själv. Min lillebror har mer kontakt med mamma och pappa än vad jag har, för jag orkar inte eller så (Anna 14 år).

Kontakten med fadern

Peter och Patric framhåller att de träffar sina fäder tämligen ofta. Till skillnad från Patric är dock Peter inte riktigt nöjd med hur mycket han umgås med sin fader. Han skulle gärna se att de spenderade mer tid tillsammans och även att de spontant kunde träffas och hitta på saker tillsammans, inte som nu när den största delen av tiden de spenderar med varandra kretsar kring Peters träning. De övriga ungdomarna uppger att de sällan umgås med sina fäder. Den största anledningen till detta är att fädernas arbete eller fritidssysselsättning upptar mycket tid, men även att ungdomarna känner att de inte har så stort behov av att umgås med sina fäder. Agnes anger att hon och

hennes fader inte har så mycket gemensamt. Per, Annelie och Agnes anser, till skillnad från de andra, att de umgås mindre med sina fäder nu, jämfört med när de var yngre. Annelie tydliggör under intervjun att hennes fader gärna vill göra saker med henne, och att det är hon som bromsar kontakten. När hon var liten ville hon gärna vara med sin fader. Hon uppger dock att hon även nu gärna skulle vilja vara lite mer med honom, men att det sällan finns tid till det. Per påpekar under intervjun att om han när han var lite yngre, fått bedöma samma mängd tid som han nu spenderar med sin fader, hade svarat att de aldrig umgås. Han menar att innebörden i begreppet ”umgås” förändras med åren. Medan Per exempelvis spelade fotboll med sin fader när han var yngre, kan det nu istället handla om att få hjälp med läxorna. Per anser därmed att det inte bara är mängden tid som har förändrats med åren, utan även sättet att umgås.

Samtliga ungdomar, förutom Per, ägnar sig mest åt friluft- och sportaktiviteter när de umgås med sina fäder. Patric anser att det är roligt att göra andra saker än att bara sitta och se på TV tillsammans. Per poängterar att han inte anser att en fader är någon man umgås med, utan att man då istället får vända sig till andra personer, exempelvis kamrater. Det är för alla ungdomar vanligt att syskonen är med när de umgås med sina fäder. Förutom Annelie och Peter, är de andra ungdomarna nöjda med den tid som de spenderar med sina fäder. Agnes uppger att det inte är särskilt viktigt för henne att träffa fadern, till skillnad från de andra. Den viktigaste anledningen, för dem som uppger att det är betydelsefullt för dem att träffa sina fäder, är för alla utom Anna att de tycker mycket om dem.

Patric, Annelie och Peter upplever att de står sina fäder nära, medan Per och Agnes uppger att de och deras fäder står en bit ifrån varandra, även om de inte har en dålig relation. Agnes beskriver hennes och faderns relation som ”lagom”. Per menar att han sällan pratar med sin fader om sådant som händer i hans eget liv. De få gånger han överhuvudtaget pratar om detta är om modern frågar. Anna uppger att hennes och faderns relation inte är den bästa. Hon uttrycker att hon tycker att det är jobbigt att fadern har höga krav på henne. Hon upplever inte att de står varandra nära och önskar heller inte att de gjorde det.

Peter, Patric och Per uppger att deras fäder skulle beskriva dem i positiva ordalag, som snälla, duktiga och omtänksamma. Annelie och Agnes har svårigheter med denna fråga, och kan inte besvara den. Anna besvarar frågan, men svaret skiljer sig från Peters, Patrics och Pers genom att hon tror att fadern skulle säga att hon försöker göra många saker samtidigt utan att lyckas.

Fem av ungdomarna framhåller att de på ett eller annat sätt liknar sina fäder. Peter, Agnes, Annelie och Patric vill gärna det. Patric och Annelie menar dock att de inte vill vara för lika sina fäder. Anna vill inte alls likna sin fader, på grund av ”det sättet som han tänker, på det sättet som han är”. Per uppger att han inte är så lik sin fader, vilket heller inte är så viktigt för honom: ”Som

person är jag inte jättelik någon utav mina föräldrar, då är jag mer lik min äldsta bror. Min pappa är ingen förebild direkt. Jag vill inte riktigt vara som honom, alltså jag vill vara som jag själv är och jag behöver inte vara lik någon annan”.

En bra fader

Ungdomarna tycker att en bra fader ska ha tid för sina barn, att han inte ska arbeta för mycket. Det viktiga är att han bryr sig om sina barn och ger dem kärlek. Anna, Agnes och Annelie framhåller även vikten av att fadern ger sina barn frihet. Per påpekar att faderns roll ändras med barnens ålder:

I alla fall när man är mindre, ska de ta sig tid och vara med barnen och liksom prata med dem och så. När man väl är äldre så kanske de liksom ska försöka smälta in lite mer, alltså med kompisar och prata lite med dem och så. Försöka vara snäll mot dem och så. Alltså de ska bara vara där, kan man säga. Jag vet inte om jag kan beskriva det på något annat sätt. De ska bara finnas, ja, finnas till hands om något behövs (Per 14 år).

Samtliga ungdomar tycker att den egna fadern stämmer tämligen bra överens med bilden av en bra fader. Anna tycker dock att hennes fader ger henne för lite frihet och att han vill ha för stor kontroll över vad hon gör. Per uttrycker att hans fader gör det han ska göra, och syftar då på att fadern är med honom och hans syskon samt finns till hands för dem. Alla ungdomar utom Peter skulle, om de fick möjligheten, ändra på något hos sina fäder. Annelie skulle gärna se att hennes fader var mindre pinsam och önskar även att de skulle prata lite mer med varandra när de är hemma. Agnes vill gärna se sin fader hemma mer. Patric anser att hans fader är svår att argumentera med eftersom han agerar överlägset. Anna vill att hennes fader inte ska ha så höga krav på henne. Per önskar att hans fader ägnade mindre tid åt sitt fotbollsintresse och mer tid åt, som Per uttrycker det, intellektuella intressen. Trots att Peter hävdar att han inte vill ändra på något hos sin fader, uppger han vid ett annat tillfälle under intervjun att han gärna skulle se att fadern arbetade mindre och att han kunde prata med honom om sex.

I den egna framtida föräldrarollen vill Patric gärna vara som sin fader. Per berättar att han vill ha en stor familj i framtiden, precis som den han har nu. Han vill vara mycket med sina barn och hitta på sådant som är roligt med dem. Han vill även uppfostra barnen så att de vet vad som är rätt och fel. Anna, Agnes och Annelie betonar att de i den egna framtida föräldrarollen inte vill vara för stränga eller sätta för stor press på sina barn. Anna framhåller även att hon tycker att det

är viktigt att låta barnen själva välja vad de vill göra. Peter ger ett svar som skiljer sig från de andras genom att han betonar vikten av att ha ett bra arbete.

Faderns betydelse

Som svar på frågan som handlar om den egna faderns betydelse, svarar fyra av ungdomarna genast att han betyder väldigt mycket. Patric motiverar detta med att han alltid har sett sin fader som sin favoritförälder. Peter lyfter fram att hans fader alltid har varit en stor förebild för honom. Han anser dock att faderns betydelse som förebild har minskat med åren:

Han har alltid varit en stor förebild för mig. Alltså, nu har det blivit mindre och mindre. /.../ Man går inte och snackar om sin farsa i skolan precis så mycket, men när jag var mindre gjorde jag ju det. Skröt om honom och sånt. Men han är ju fortfarande en förebild för mig, eftersom han har lyckats så bra. Så han betyder mycket (Peter 15 år).

Annelie framhåller att fadern betyder väldigt mycket för henne, genom att han är en person som alltid är mån om att hon ska må bra och någon hon kan vända sig till om hon har några problem. Agnes framhåller även hon att hennes fader är någon hon kan prata med om något skulle hända. Per funderar en stund, men kan inte ge något egentligt svar. Han tycker frågan är svår och säger att han inte kan svara. Även Anna tvingas fundera en stund. Hon svarar efter en stunds tystnad att han är en förebild.

Samtliga ungdomar tycker att en fader är väldigt viktig för ett barns uppväxt. Peter framhåller att en moder för honom är någon som man kan gå till om det är något man vill prata om, medan en fader har stor betydelse som förebild. Per tror att fadern har stor betydelse när man är yngre, att han då kan fungera som en förebild. Han ser det som viktigt att barn på detta sätt får lära sig att det inte bara är modern som ska hjälpa till i familjen. Anna uttrycker att ”det är bra att ha en liksom, för det är så det ska vara”. Hon tror att det är viktigt för barn att ha två föräldrar tillgängliga eftersom hon anser att de kan komplettera varandra. Hon anser även, tillsammans med Agnes och Annelie, att förhållandet till fadern skiljer sig åt beroende på om man är pojke eller flicka. De menar att en fader kan vara än viktigare för pojkar genom att det för dessa är betydelsefullt att ha en man att identifiera sig med och prata med. Patric anser att det i vissa situationer kan vara extra viktigt att ha en fader tillgänglig för ett barn: ”när man är i behov av kärlek, när man känner sig ensam och om man vill ha någon att prata med”.

Samtliga ungdomar anser att fäder och mödrar på vissa punkter skiljer sig åt. Annelie anser dock inte att skillnaderna är så stora. Det är Peters fader som sätter upp regler för vad barnen i

familjen får göra och inte, medan modern är den mer beskyddande föräldern. Även Per lyfter fram att han tror att mödrar är mer beskyddande i de flesta familjer. Patric framhåller att det i hans familj är fadern som ställer upp och hjälper honom mer, medan modern är den som är lite strängare. Han poängterar dock att han tror att det kan vara tvärt om i många familjer. Anna och Agnes tar upp att mödrar och fäder skiljer sig åt vad gäller sättet att kommunicera med sina barn. Anna menar att hon tror att flickor pratar mer med sina mödrar och känner själv att hennes egen moder förstår henne bättre, eftersom hon är kvinna. Anna tror även att flickor har starkare band till sina mödrar. Agnes uppger att hennes fader ställer mer enkla, vardagliga frågor, medan hennes moder går in på djupet genom att exempelvis fråga om relationer.

Alla ungdomar boende med sina fäder framhåller traditionella könsroller i hemmet, där fadern är den som fixar med det tekniska och modern den som till störst del sköter hushållsarbetet. Samtliga poängterar dock att de tror att det kan förhålla sig omvänt i andra familjer.

Sammanfattning

De flesta ungdomarna beskriver sina fäder med positiva ordalag. Så gott som alla tycker att deras familjer fungerar bra. Majoriteten uppger att de sällan umgås med sina fäder och de flesta är nöjda med mängden tid de spenderar tillsammans. Hälften av ungdomarna uppger att de står sina fäder nära, och hälften att de står en bit ifrån. De flesta anser att de liknar sina fäder och vill så till viss del göra. Alla är överens om att en bra fader ska ta sig tid till och bry sig om sina barn. De flesta tycker att den egne fadern betyder mycket och att en fader är viktig för ett barns uppväxt. Alla anser även att fäder och mödrar till viss del skiljer sig åt.

Analys

Inte i någon av ungdomarnas berättelser framkommer att det förekommer konflikter mellan föräldrarna, vilka enligt Lagerberg och Sundelin (2003) har stor påverkan på den unge. Det som istället nämns är konflikter med och mellan syskon, vilket inte torde påverka bilden den unge har av sin fader. I Annas berättelse, och framförallt i citatet på sidan 27, kan en medvetenhet skönjas om hur den egna familjen fungerar. Hon vet att relationerna skiljer sig från många andra familjers. I enlighet med den utvecklingssekologiska teorin bottnar sig denna medvetenhet i att man som individ påverkas av sin omgivning på olika nivåer. Hur relationerna inom en familj bör se ut kan för Anna bli tydligt både genom att hon i sin vardag ser hur kamraters familjer fungerar, men också genom att hon möts av normer och värderingar som skapats av andra än de i hennes omedelbara närhet. Även Lassbo (1993) menar att den enskilda individen påverkas av både den när-

liggande miljön och samhället i stort. Annas medvetenhet behöver dock inte betyda att hon är missnöjd med hur den egna familjen fungerar. Däremot säger den bild hon målar upp av familjens relationer någonting om hur hon ser på individerna i familjen, och således även på sin fader.

I enlighet med den redovisade forskningen tillbringar de flesta av dessa ungdomar mindre tid tillsammans med sina fäder idag än vad de gjorde när de var yngre. Flera av ungdomarna uppger att de inte längre har så stort behov av att umgås med sina fäder. Pers uttalande, på sidan 29, om faderns varierande betydelse med barnens ålder är som hämtat ur Lambs (1996) eller Lalander och Johanssons (2002) forskning. Flera av ungdomarna uttrycker dock explicit eller implicit att deras fäder fortfarande är förebilder och att de till viss del vill likna dem. Per och Peter vidhåller dock att fadern inte längre är lika självklar som identifikationsobjekt, vilket även Lamb (1996) framhåller. Även om vi inte uttryckligen har frågat om ungdomarnas kamrater, har vi ändå förstått att dessa har stor betydelse i ungdomarnas liv. Det är inte längre bara *ett* mikrosystem, den närmsta familjen, som ungdomen ingår i, utan den unge utgör en del i allt fler genom att kamrater och skola får allt större betydelse. Det är även fler nivåer i det utvecklingsekologiska systemet som får betydelse för den unges identitetsutveckling, exempelvis medier på exonivå och individualistiska strömningar på makronivå. Det är således inte bara med hjälp av föräldragenerationen som dessa ungdomar skapar sin identitet, utan de är även beroende av den övriga omgivningen. Detta kan inte endast kopplas ihop med den frigörelse som äger rum för många i denna ålder, utan även med den kulturella friställningen. Fadersbilden kan därmed hos den enskilda ungdomen, men även hos ungdomar som grupp, ha kommit att förändras eftersom fadern fått en delvis annan roll.

Ungdomarna i denna grupp uppger att de främst ägnar sig åt friluftssport och sportaktiviteter tillsammans med sina fäder. Förhållandet till fadern är därmed mindre koncentrerat till hemmiljön, vilket stämmer överens med Hyvönens (1993) resultat.

Även om samtliga ungdomar framhåller traditionella könsroller i det egna hemmet, visar de samtidigt att de är medvetna om hur de ideala, jämlika, förhållandena ser ut, genom att betona att rollerna kan förhålla sig annorlunda. Detta stämmer överens med O'Brien och Jones (1996) forskning. Medvetenheten hos ungdomarna kan tänkas bero på att de påverkas av uppfattningar och olika värderingar i omslutande system. Det tycks även vara den ideala fadern som lyfts fram i svaren på frågorna om hur en bra fader ska vara och hur den egna fadern är i jämförelse med detta. På den senare ställda frågan om skillnader mellan fäder och mödrar har dock ungdomarna gett ett svar som ter sig något motsägelsefullt i förhållande till de tidigare svaren. Modern lyfts här fram som den som motsvarar det tidigare beskrivna fadersidealet. Hos flera av ungdomarna finns även en överensstämmelse mellan hur de själva vill vara som föräldrar och vad de tidigare uppgett

som önskvärt att förändra hos sina fäder. Den tidigare beskrivna idealfadern har således även brister. När det gäller *vad* ungdomarna vill ändra på hos sina fäder, finns det stora individuella skillnader. Detsamma gäller för hur ungdomarna vill vara som föräldrar och vad de vill göra anorlunda, jämfört med sina fäder.

De flesta ungdomar i denna grupp kan anses tillhöra den kategori som Hyvönen (1993) beskriver som de *positiva*. De presenterar fadern genom att ange positiva egenskaper hos honom och många är överlag mycket nöjda med den kontakt de har med honom. De upplever även att de står sina fäder nära. Trots att Peter ger uttryck för en önskan om att hans fader skulle arbeta mindre, kan han ändå sägas ingå i denna kategori eftersom han överlag anlägger ett positivt grundperspektiv när han beskriver sin fader. Det är dock tveksamt om Per hör till denna kategori. Han uttrycker en viss *besvikelse*, genom att han anser att fadern ägnar för stor del av sin tid åt ett intresse som Per inte delar. Besvikelsen är dock inte kopplad till en brist på tillgång till fadern, vilket kännetecknar denna kategori. Per stämmer därför bäst överens med de positiva. Agnes tillhör den *neutrala* kategorin. Hon beskriver fadern utan några överord, varken positiva eller negativa, men väl som tillräckligt bra och ger en tydlig beskrivning av en "lagompappa". Hon använder till och med begreppet "lagom", för att beskriva deras relation. Tydligt är att Anna inte tillhör de positiva. Hon återvänder ständigt under intervjun till att fadern är sträng och kravfylld. Anna är dock även svår att placera in under någon av de andra kategorierna. Det är tydligt att hon inte förhåller sig neutral gentemot sin fader. Vid en första anblick skulle hon kunna ses som besviken eller ambivalent på grund av att hon anger faderns frånvaro som ett kännetecken och då hon beskriver honom som sträng och kravfull. På grund av att hon har förmåga att beskriva sin fader och att hon inte uttrycker någon brist på tillgång till honom, passar hon inte heller in här.

Unga boende utan sina fäder

De ungdomar som bor utan sina fäder uppvisar i vissa avseenden likheter i sina intervjusvar, men avviker i andra även från varandra. Gruppen består bara av flickor.

Beskrivning av fadern och familjen

Samtliga ungdomar som bara bor med sina mödrar inleder med att tala om att deras föräldrar är skilda, när de ska berätta om sina fäder. Erica och Emma berättar även hur mycket de träffar sina fäder. Fädernas arbete nämns även av två av ungdomarna, Emma och Elin. Dessa ungdomar, vilka är de som har levt utan sina fäder under en längre tid, anger även att deras fäder är omgifta. Alla ungdomarna beskriver sina fäder som snälla, men deras beskrivning av den egna fadern skil-

jer sig därefter åt. Elin och Emma beskriver vidare på vilket sätt deras fäder är snälla, medan Erica istället övergår till att beskriva andra sidor hos sin fader: ”Alltså han är ju snäll och sånt, men han tänker inte riktigt... alltså ut saker. Ibland tänker han inte på vad han gör och sånt. Han tänker mest på sig själv och de andra, alltså de han gillar mest. Så ibland kan det bli lite fel.”

Ericas föräldrar skilde sig för två år sedan. Elin och Emma har, vilket nämnts ovan, bott utan sina fäder under en större del av sina liv. Emmas föräldrar valde att separera när hon var i femårsåldern. Hon uppger att hon inte kommer ihåg så mycket av denna tid och menar att det förmodligen är bäst så. Hon tror att hon skulle uppleva det som mycket värre om de skildes nu när hon är äldre. Elin har sedan hon var spädbarn endast bott med sin moder, och anser att: ”Det skulle vara helt omänskligt ifall de bodde tillsammans.” Som svar på frågan som handlar om vilka som ingår i familjen, anger Erica att det är modern, systemen och fadern. Emma anser att modern och brodern, vilka hon bor med, ingår i hennes familj. Utöver det anser hon även att hennes fader och halvsyskon tillhör hennes familj. Elin anger att hon har tre familjer. Den ena består av modern och Elins två bröder. Den andra utgörs av hennes fader, samt den tredje av hennes grannar. Ingen utav ungdomarna anser att fädernas nya respektive ingår i deras familjer. Både Elin och Emma anser att deras familjer fungerar bra, även om det ibland uppstår vissa konflikter. De anger båda att deras föräldrar kommer tämligen bra överens, men att de inte umgås med varandra. Erica anser däremot att hennes familj är ganska kaotisk. Hennes syster pratar ibland inte med fadern, och hennes moder blir ibland sur på honom, vilket leder till att de bråkar.

Kontakten med fadern

Elin och Emma träffar sina fäder mer sällan nu, än vad de gjorde när de var yngre. Emma bodde till en början efter skilsmässan växelvis hos sina föräldrar, men valde att bo hos modern när fadern flyttade från Skåne. Sedan dess träffar hon sin fader ungefär varannan månad, vilket hon ser som ”rätt ofta”. När Elin var yngre bodde hon hos sin fader ute på landet varannan helg, men slutade med det i tioårsåldern eftersom hon ansåg att hon där inte kunde ägna sig åt det hon ville. De träffas nu mer sporadiskt: ”Ibland kan det kännas lite långt mellan vi träffas, men vi träffas på somrarna, en gång på hösten och en gång på våren. Och så går vi ut och äter på restaurant ibland, och så kommer han ibland till mina matcher”. Både Emma och Elin kan tänka sig att bo hos sina fäder. Erica har bott hos sin moder sedan föräldrarna skildes och träffar sin fader varannan helg. Hon valde att bo hos sin moder eftersom hon anser att hon har bättre kontakt med henne samt eftersom modern bor kvar i huset som Erica har växt upp i. Hon skulle inte kunna tänka sig att bo hos fadern.

Erica är den som inte är nöjd med hur kontakten med fadern ser ut. Hon skulle vilja träffa honom mer och önskar att hon kunde ringa honom när som helst. Det är för samtliga ungdomar viktigt att få träffa fadern. Både Emma och Elin uttrycker att de saknar sina fäder om de inte träffat dem på länge. Elin utvecklar detta och säger att:

Ifall jag inte träffar honom på länge så känns det, som att man typ kan gå och dö eller nåt sånt, för att då känns det liksom... fast det är om jag inte träffar honom på flera månader. Alltså om jag inte träffar honom på en månad så känns det bara naturligt, men ifall det är på ett halvår jag inte träffat honom, då känns det som att man vill ha tid att träffas (Elin 14 år).

Erica säger att om hon inte träffar fadern då och då, känns det inte som att han tillhör familjen. Samtliga ungdomar ägnar sig åt olika aktiviteter när de träffar sina fäder. Det kan handla om att gå på stan eller äta på restaurang. Det är tydligt i alla ungdomars berättelser att man försöker ta till vara på den tid man har med sina fäder. Elin poängterar att "när jag är hemma med mamma, kanske vi liksom inte alls umgås, men när jag väl är hos pappa, då är jag *med* pappa". Erica träffar ofta sin fader ensam på grund av att systemen inte vill följa med, medan Elin och Emma ofta träffar sina fäder tillsammans med ett syskon eller fädernas respektive. Både Elin och Emma upplever den egna relationen till fadern som god. De betonar dock att den hade kunnat vara bättre om de hade träffats oftare, på grund av att de då hade lärt känna honom mer. På grund av att de känner sina mödrar bättre, anser de att de står dem närmre. En anledning till detta är att de bor med sina mödrar och att det därmed är med dem de upplever vardagen och de konflikter som då kan uppstå. Hade de haft detta även med sina fäder tror de att de hade lärt känna dem bättre. När de nu träffar sina fäder handlar det mest om att ha roligt tillsammans. Utöver detta menar Elin även att hon upplever att hon står sin fader nära, förutom vid de tillfällen då fadern, tillsammans med Elin, träffar på bekanta som inte hon själv känner. Då blir det istället "en bit ifrån". Erica upplever att relationen till fadern har förändrats allteftersom tiden går. Innan, och precis efter föräldrarnas separation, upplevde hon att de stod varandra nära, men anser nu att de har glidit ifrån varandra och att de gör så alltmer.

De tror alla att deras fäder skulle beskriva dem med positiva ordalag, såsom att de är snälla, omtänksamma och humoristiska. Alla anser även att de liknar sina fäder på ett eller annat sätt och vill så även göra till viss del. Erica vill dock inte vara lik sin fader avseende hur han tänker och handlar i sådana situationer som rör familjen.

En bra fader

En bra fader ska enligt ungdomarna bry sig om sina barn, ta sig tid och prata med dem och finnas tillhands när det behövs. Emma och Elin anser att en bra fader är som deras fäder. Enligt Erica är det även viktigt att han sätter sig in i sitt barns situation och inte är fördömande, vilket hon anser att hennes egen fader ibland kan vara. Emma uppger att hon gärna skulle se att det var lite mer avslappnat hemma hos hennes fader, då det där ibland kan kännas som hon är hemma hos någon hon inte riktigt känner. Det enda Elin vill förändra är att fadern bor så långt bort, eftersom hon nu känner att han inte är riktigt tillgänglig när hon behöver honom. Att Erica tycker att det är viktigt att sätta sig in i sina barns situation går även igen i hennes svar på hur hon själv vill vara som förälder. Emma vill gärna vara som sin egen moder när hon själv blir förälder, hon vill vara fri och ungdomlig. Elin vill som förälder ge sina barn frihet under ansvar:

Man skulle inte vilja vara så mammig. Man vill ju inte vara såhär ”nej du får inte...”, man kan ge dem lite mer frihet så att de lär sig handskas med friheten. För det är det mammor gör fel tycker jag, de låter inte ens barnen vara ute alls förrän de kommer upp i 13-14-årsåldern, och då helt plötsligt får de vara ute. Och då missköter ungdomarna det, för att de inte är vana vid att ta ansvar (Elin 14 år).

Faderns betydelse

Ungdomarna anser att deras fäder betyder mycket. De har alla lättare för att tala med sina mödrar, men Erica tillägger även att det är viktigt att ha en fader att tala med. Alla tycker att en fader betyder väldigt mycket för ett barns uppväxt. Erica känner att ”man har ett sånt hål i sig själv som pappan måste fylla. Jag vet inte hur. Det bara är så”. Elin framhåller att det är modern som är tryggheten för barnet, medan fadern är förebilden. Hon säger att ”man inte vill vara som sin mamma”. Erica och Elin tycker att fadern är särskilt viktig när man är i behov av sällskap och när man mår dåligt och behöver hjälp. Erica menar dock att detta är situationer då även en moder är viktig. Emma framhåller att eftersom kvinnor och män tänker olika, kan det vara viktigt att ha en fader tillgänglig för att få olika synvinklar på företeelser.

Förutom att de alla upplever att de står sina mödrar närmre, känner även alla att det är henne de kan prata med. Samtliga framhåller att det är modern som är mer insatt i deras liv och relationer. Emma tror att pojkar hellre talar med sina fäder, än med sina mödrar, när de kommer upp i tonåren. Hon anser dock inte att det finns några generella skillnader mellan mödrar och fäder, utan att det mer handlar om individuella skillnader.

Elin tror inte att det har påverkat henne så mycket att växa upp med en ensamstående moder. Hon menar att hon inte vet hur det är att ha föräldrar som bor tillsammans, och att det heller inte är något som hon brukar tänka på. Hon tror att hon, genom att växa upp med en ensamstående

moder, kan ha fått mer frihet genom att hon tror att hon har haft lättare att få sin vilja igenom. Även Emma poängterar att hon inte vet hur det är att växa upp med samboende föräldrar, och att hon aldrig önskat att hennes föräldrar skulle vara det. Hon tror inte att det har påverkat henne så mycket att bo endast med sin moder, eftersom hon som flicka, även med samboende föräldrar, hade vänt sig till sin moder för att prata. Hon menar däremot att det kan ha påverkat hennes bror desto mer, bland annat till sättet. Hon önskar att hennes bror hade haft någon man att prata med i familjen, eftersom hon tror att det är viktigt för pojkar. Erica som endast har bott två år utan sin fader, menar att det har påverkat henne:

Sen de skilde sig har jag blivit försiktigare med att lita på folk och liksom. Alltså jag blir lätt förbannad, arg och irriterad. Jag tror det är så att jag inte känner att jag kan lita på min mamma och pappa så mycket. Alltså innan när de var gifta kunde jag lita på dem och trodde att jag kunde lita på dem och sånt. Men sen de skildes så vet jag inte (Erica 14 år).

Sammanfattning

De flesta ungdomarna beskriver sina fäder med positiva ordalag. I beskrivningen av fadern ingår att han inte lever med modern. De flesta uppger att deras familjer fungerar bra. Ungdomarna uppger att de träffar sina fäder mer sällan nu, jämfört med när de var yngre, men majoriteten är nöjd med kontakten. Alla uppger att de liknar sina fäder och de flesta vill så göra till viss del. Samtliga är överens om att en bra fader ska bry sig om sina barn, ta sig tid och finnas till hands. Den egna fadern betyder mycket för alla ungdomarna. Alla tycker att en fader betyder mycket för ett barns uppväxt, men de vars föräldrar har varit skilda under en längre tid tror inte att det har påverkat dem att växa upp enbart med modern. Samtliga anser även att fäder och mödrar till viss del skiljer sig åt.

Analys

Trots att enföräldersfamiljer har blivit vanligare är det tydligt, när dessa ungdomar inleder sin berättelse om sina fäder, att de är medvetna om att det fortfarande är den så kallade kärnfamiljen som är normen i det samhälle de lever i. Samtliga inleder med att berätta att deras föräldrar är skilda. De har av sin omgivning, vilket Lassbo (1993) påpekar, fått information om hur de ska tolka sin situation. Inom de allra flesta system och på de allra flesta nivåer är det förmodligen så att det är kärnfamiljen som avses när det talas om familjer. Som påverkansfaktor har därmed bland annat exosystemet stark potentialitet via andelen enföräldersfamiljer i det område den unge lever.

Två av ungdomarna har föräldrar som skilde sig när ungdomarna var mycket små. Dessa ungdomar ger en väldigt positiv bild av sina fäder och sina situationer, i jämförelse med den person vars föräldrar skilde sig relativt nyligen. En förklaring till detta kan vara, vilket Hyvönen (1993) påpekar, deras olika åldrar vid föräldrarnas separation. Faderns bilden kan ha påverkats av att de två förstnämnda ungdomarna har haft längre tid vid att vänja sig vid sin situation. De har levt den största delen av sina liv med enbart sin moder, och har svårt att minnas hur det var att bo med båda sina föräldrar. Detta kan vara en förklaring till varför de inte tror att det har påverkat dem så mycket att växa upp med en ensamstående moder. De har aldrig upplevt något annat och har därmed inget att jämföra med, och det har varit en naturlig del i deras socialisering. Den tredje ungdomen har levt större delen av sitt liv med båda sina föräldrar och kan därmed ha svårt att vänja sig vid det motsatta. Koch-Nielsen (1993) framhåller att det kan ta cirka tre år för ett barn att vänja sig vid och fullt ut acceptera sina föräldrars skilsmässa, vilket den tredje personen inte har haft. Hennes föräldrar separerade även när hon trädde in i tonåren, vilken är i den period som man sämst klarar av den enligt Bäck-Wiklund (1993) samt McLanahan och Teitler (1999). De tre ungdomarnas fadersbilder och anpassning till sina situationer kan även ha påverkats av hur deras mödrar har hanterat sina situationer och vad de har för inställning till fäderna (Götestam, 1991). Bak (2001) menar att det för en ensamstående moder finns två olika sätt att förhålla sig till sin situation, varav det ena tydligt kan skönjas i vår studie. De två ungdomar som har haft skilda föräldrar längst ger uttryck för hur deras mödrar har gett dem möjligheten att möta andra vuxna. Det verkar även troligt att dessa mödrar har accepterat sina situationer, med tanke på att deras barn anser att deras familjer fungerar bra. De har därmed en självbärande familjestrategi. Vilken familjestrategi mödrarna anammar kan påverkas av omgivningen. Samhällets och den närmaste omgivningens attityd gentemot skilsmässor och enföräldersfamiljer kan, i enlighet med vad Hetherington och Stanley-Hagan (1996) konstaterat, direkt eller indirekt ha stött eller underminerat mödrarnas anpassning.

Konflikterna mellan Ericas föräldrar kan påverka hennes välbefinnande (Lagerberg & Sundelin, 2003), och även hennes syn på den egna fadern. På grund av att hon bor med modern, som ibland är i konflikt med fadern, är risken att hon hamnar i en lojalitetskonflikt. Det är även troligt att hon ser på föräldrarnas relation utifrån moderns perspektiv, vilket kommer att påverka fadersbilden (Hyvönen, 1993). Erica kan också påverkas av att systemen inte alltid vill prata med fadern. Föräldrarnas mindre väl fungerande relation kan leda till att Ericas familjemiljöer blir sammanlänkade på ett otillfredsställande sätt. Detta är även det en faktor som kan leda till att Ericas välbefinnande och fadersbild ytterligare förändras. Emma och Elin har båda föräldramiljöer som är väl sammanlänkade. Även om deras föräldrar inte umgås, har de en fungerande relation till

varandra, vilket Björnberg (1993) ser som en avgörande faktor för hur den unge upplever sin situation. Emma och Elin anser båda att deras familjer är välfungerande.

Kontakten med fadern påverkar den unges fadersbild (Götestam, 1991). Det är svårt att ha en rättvis bild av någon man träffar sällan. Både Emma och Elin uppger att de inte känner sina fäder riktigt lika bra som sina mödrar. Detta kan bero på att de träffar sina fäder relativt sällan, i förhållande till andra ungdomar. Det kan vara svårt att få en naturlig samvaro vid dessa tillfällen (Öberg & Öberg, 1992). När de väl träffar sina fäder handlar det mest om att ha roligt tillsammans. Det finns inte tid för bråk och vardagliga bekymmer, som kan tänkas skapa närhet. Enligt Hyvönen (1993) behöver dock inte den fysiska frånvaron vara avgörande för den upplevda närheten. Trots att Erica träffar sin fader relativt ofta, uppger hon att hon inte är nöjd med kontakten. Hon upplever heller inte att hon står honom nära. Emma och Elin uppger att de faktiskt står sina fäder relativt nära, trots att de inte träffar dem så ofta. Anledningen till varför de idag träffar sina fäder mer sällan kan vara avståndet till deras fäder, men kan även bero på flickornas ålder. Åldern kan ha påverkat intresset av att träffa fadern genom att ungdomarna nu rör sig i allt fler delar av det utvecklingsekologiska systemet på egen hand. Detta medför i sin tur att det kan vara svårt att bibehålla regelbundna tider för samvaro, vilket har visat sig ha betydelse för hur kontakten gestaltar sig (Ottosen, 1996). För en tonåring som lockas av den övriga omgivningen kan avståndet, trots utökade möjligheter att resa själv, bli ett hinder. På exonivå kan även avståndet bli svårt att överbrygga på grund av bristande kommunikationer och föräldrarnas avsaknad av ekonomiska medel.

Generellt upplever Elin, som ovan nämnts, att hon står sin fader nära. Hon påpekar dock att hon vid tillfällen då hon och fadern umgås med faderns bekanta kan uppleva att de står en bit ifrån varandra. Detta kan tolkas som att hon då får se en sida av fadern som inte stämmer överens med hennes bild av honom som förälder. Detta är förenligt med Lamb (1996) och Burgess (1997) påstående om att det är faderns karaktäristika som förälder, snarare än hans karaktäristika som man som är av betydelse för kontakten. För den upplevda närheten är således faderns föräldraroll viktigare för Elin, än hur han är som man.

Erica har under sin uppväxt utvecklat inre föreställningar om sig själv och sin relation till sina föräldrar. Hon uttrycker själv, i citatet på sidan 37 att hon under sin uppväxt kunnat lita på sina föräldrar. Sedan de skildes vet hon dock inte längre om hon kan lita på dem och hon har tvingats uppdatera sina inre arbetsmodeller. På grund av att dessa påverkar relationerna även till andra, har hon även fått svårt att lita på människor i sin omgivning. Det kan även tänkas att Ericas fadersbild har förändrats i och med detta.

Ingen av ungdomarna räknar in fädernas nya respektive i familjen, trots att två av fäderna är omgifna sedan flera år tillbaka. Hetherington och Stanley-Hagan (1999) framhåller att barn kan ha svårt att skapa en god relation till styvmodern på grund av lojalitet mot den egna modern. En annan orsak kan vara att ungdomarna träffar sina fäder relativt sällan och att det därför tar lång tid för dem att lära känna den nya kvinnan. Att fadern har en ny relation torde även kunna påverka fadersbilden genom att den nya relationen blir en del av hans liv och kan göra att den unge ser på fadern på ett nytt sätt.

Både Emma och Elin ger ett entydigt *positivt* perspektiv på sina fäder. De ger en bild av omtänkta fäder, som de står relativt nära. Erica är däremot svår att placera in i någon av Hyvönens (1993) kategorier. Hon uttrycker tydligt sin besvikelse gentemot sin fader, men kan trots detta inte sägas tillhöra den kategori som Hyvönen benämner som de *besvikna*. Frustrationen kommer sig inte av att fadern arbetar mycket, utan av hans sätt att behandla familjen.

En jämförande analys

Till skillnad från de ungdomar som har skilda föräldrar, nämner ungdomarna med samboende föräldrar inledningsvis ingenting om sina familjeförhållanden. Det ingår inte i dessa ungdomars beskrivning av fadern, att förklara att han lever med deras moder. Modern nämns först när vi specifikt frågar vilka som ingår i deras familj. Det nämndes ovan att de ungdomar som bor med sin moder är medvetna om att de inte tillhör vad som kan kallas kärnfamiljsnormen. På motsvarande sätt kan det förhålla sig så att de med samboende föräldrar inte tar upp att deras föräldrar bor ihop, eftersom även de är medvetna om denna norm. Det kan även förhålla sig så att de just på grund av att de tillhör en kärnfamilj, aldrig har behövt reflektera över detta och att de därmed är omedvetna om denna norm.

Fädernas arbete omnämns av ungdomarna i båda grupperna. Till skillnad från ungdomarna som endast bor med sin moder, är de med samboende föräldrar på ett eller annat sätt tydliga med att en fader inte ska arbeta så mycket, dels genom att konstatera att den egna fadern arbetar för mycket, och dels genom att det är ett genomgående drag i berättelsen om den ideala fadern. Anledningen till att detta får så stort utrymme för dessa ungdomar kan vara att de vill vara med sina fäder mer, men även att de från sin omgivning får signaler om hur de ska se på en fader som arbetar mycket (Lassbo, 1993), vilket kan påverka bilden av den egna fadern. För ungdomar samboende med sina fäder blir exonivån i form av faderns arbete tydlig. Det blir märkbart i vardagen hur mycket deras fäder arbetar, något som ligger utanför deras kontroll. Som påverkansfaktor på fadersbilden har därmed exosystemet en stark potentialitet. En anledning till att de ungdomar

som inte bor med sina fäder inte nämner fäders arbetstid, kan vara att de inte märker av det på samma sätt, eftersom de oftast träffar fadern när han är ledig.

En skillnad mellan grupperna är att de ungdomar som bor med båda sina föräldrar, inkluderar föräldrar och syskon i familjen, medan de andra inkluderar betydligt fler personer. De tydliga gränserna kring familjen har suddats ut, vilket kan komma sig av att modern har anammat den självbärande familjestrategin. Hon har accepterat att familjen inte tillhör den traditionella kärnfamiljen och söker sig tillsammans med sina barn utåt mot den övriga omgivningen. En anledning till att enföräldrafamiljer lägger stor vikt vid andra personer är helt enkelt att de kan behöva dem bättre (Björnberg, 1993; Lassbo, 1993), även om Lassbo poängterar att det sociala nätverket generellt kan förväntas variera mer inom varje familjetyp, än mellan en- och tvåföräldersfamiljer.

Alla ungdomar utom Anna och Erica uppger att deras familjer fungerar bra. Gemensamt för de ungdomar som uppger att deras familjer fungerar bra är att deras familjer är relativt konfliktfria. En familj med väl fungerande relationer lär påverka den unges bild av de övriga familjemedlemmarna. Att Erica och Anna till viss del verkar vara missnöjda med hur deras familjer fungerar kan på liknande sätt ha påverkat deras syn på familjemedlemmarna, och därmed förklara den besvikelser och den något negativa bild som de båda ger av sin fader.

Förhållandet till fadern präglas inte för någon av grupperna av att man gör saker på tu man hand, vilket Hyvönen (1993) framhåller som vanligt. Istället är det ofta så att ungdomarnas syskon är med. Med anledning av den forskning (Hosley & Montemayor, 1996; O'Brien & Jones, 1996) som säger att den typiska fritidsaktivitet som tonåringar ägnar sig åt tillsammans med sina fäder är TV-tittande, fann vi det något förvånande att endast en av ungdomarna tog upp detta. Det är möjligt att skillnaden i resultat delvis kommer sig av att forskningen inte är baserad på svenska förhållanden. Frågans formulering "Vad brukar ni göra när ni umgås" kan dock ha påverkat resultaten i vår undersökning. Kanske har ungdomarna tolkat begreppet umgås på ett sätt som gjort att de inte ansåg att TV-tittande var värt att nämna. En trolig orsak till att detta inte nämnts av de ungdomar som bor med sina mödrar, kan vara att de helt enkelt inte har tid att se på TV när de umgås med sina fäder. Samtliga av dessa beskriver ett fullspäckat schema med aktiviteter utanför det egna hemmet. Till skillnad från de ungdomar som bor med sina fäder, nämner ingen av de andra ungdomarna att de utövar sportaktiviteter när de umgås med sina fäder. Detta kan bero på att dessa aktiviteter många gånger tillhör vardagen, något som dessa ungdomar inte delar med sina fäder (Lassbo, 1988).

I likhet med SOU 2001:55 framhåller majoriteten av ungdomarna i vår undersökning att de är nöjda med sina fäder och den mängd tid de får med dem. Det flera av ungdomarna uttrycker att de vill ändra på hos sina fäder är dock att de vill ha mer tillgång till dem på olika sätt. Det är

emellertid inte några distanserade fäder som beskrivs, något som kan bero på den ökade medvetenheten hos fäder om hur viktig deras roll är i sina barns liv. Detta kan vara en följd av förändrade attityder i samhället på olika nivåer i det utvecklingsekologiska systemet. Den ändrade attityden hos fäder kommer att förändra barns syn på dessa och därmed kan det enskilda barnets fadersbild påverkas. En annan orsak till att ungdomarna med separerade föräldrar även de är nöjda med den tid de spenderar med sina fäder, trots att de träffar dem mer sällan, kan vara att den mängd tid ungdomarna spenderar med sina fäder är mindre viktig för att de ska känna sig nöjda. Vad som istället är avgörande är vad de gör med sin tid tillsammans (Lamb, 1996). Alla ungdomarna i denna grupp har vittnat om att man är mån om att använda tiden på bästa sätt när man väl träffar sina fäder. För de flesta av ungdomarna i båda grupperna verkar det även som om relationen till fadern är trygg, stödjande, ömsesidig och känslig, vilket enligt Lamb är det viktigaste för att barnet ska vara nöjt med kontakten och relationen. Utifrån vad Anna och Erica har berättat under intervjuerna, kan dessa två sägas vara de som inte fullt ut upplever att relationen till deras fäder är stödjande, ömsesidig och känslig, och i viss mån även trygg. Detta kan ses som en förklaring till det missnöje som dessa flickor ger uttryck för gentemot sina fäder.

Av samtliga ungdomar är det flickorna som betonar vikten av frihet. Flickorna som bor med sina fäder betonar i högre grad att de känner sig kontrollerade av sina fäder och att de vill ha mer frihet. Två av flickorna som endast bor med sina mödrar är glada över och tror att de har fått större frihet, än vad de hade fått om de även bott med sina fäder. Trots att gamla auktoritetsmönster inte är lika vanliga idag (Hyvönen, 1993), verkar det som om fadern fortfarande ses som den kontrollerande föräldern. Att pojkarna inte nämner detta kan tolkas som att de inte känner av faderns kontroll på samma sätt som flickorna. Den kontrollerande fadersrollen, som därmed till viss del kan tänkas leva kvar i samhällets olika system, kan påverka flickornas upplevelse av fadern och därmed deras fadersbild. Det bör även påpekas att det som av flickorna upplevs som kontrollerande, kan ha en beskyddade avsikt.

I stort sett alla, oavsett vilken grupp de tillhör, uppger att det är viktigt för dem att träffa sina fäder. De som bor med sina fäder uppger att det är viktigt att träffa dem för att de tycker om dem så mycket. De som inte bor med sina fäder uppger däremot att det är viktigt att träffa dem eftersom de saknar dem så mycket annars. Möjligen kan detta bero på att ungdomarna ger begreppet träffa olika innebörder. För de ungdomar som bor med sina fäder kan begreppet ha fått innebörden umgås. Vi har tolkat det som att dessa ungdomar "träffar" sina fäder först när de hittar på saker tillsammans. För ungdomarna med separerade föräldrar kan begreppet ha en annan innebörd. Det kan vara så att de "träffar" sina fäder när de faktiskt ser dem. Det bör även poängteras

att saknaden hos de ungdomar som inte bor med sina fäder, troligtvis är ett uttryck för att även de tycker om sina fäder mycket.

Inte helt förvånande träffar de ungdomar som endast bor med sina mödrar sina fäder mer sällan, än de ungdomar som sambor med sina fäder. Det bör dock tilläggas att familjekonstellationen inte behöver vara enda orsaken till detta. Det kan även bero på att ungdomarna i gruppen som inte bor med sina fäder alla är flickor. Det är även flickorna i den andra gruppen som anger att de inte träffar sina fäder så ofta. Enligt Burgess (1997) och Pleck (1996) är fäder generellt mer engagerade i sina söner. Lennéer-Axelsson (1985) menar att vissa skilda fäder kan vara mer medvetna om behovet och betydelsen av en manlig förebild för sina söner än för sina döttrar. Detta torde även kunna ses som en förklaring till varför fäder boende med sina barn spenderar mer tid med sina söner. Öberg och Öberg (1992) menar emellertid att en fader är lika viktig för flickor. Kanske är det så att fädernas föreställning trots detta går att finna på mikro-, meso-, exo- och makronivå i samhället. På grund av den könsspecifika socialiseringen kan det även förhålla sig så att fäder har lättare för att hitta ett innehåll i samvaron med söner och att flickorna hellre söker sig till sina mödrar.

Många av ungdomarna från båda grupperna upplever, som nämnts ovan, att de träffar sina fäder mer sällan i jämförelse med när de var yngre. Det har konstaterats att åldern är en stor orsak till detta, för både de som bor med sina fäder och de som bor utan (Lamb, 1996). En skillnad mellan grupperna är att avståndet för de som inte bor med sina fäder, även får betydelse. Att tiden med fadern minskar betyder dock inte att han inte är viktig. Han har fortfarande kvar många väsentliga uppgifter (Sinkkonen, 2000). Så gott som samtliga ungdomar framhåller den betydelse deras fader har för dem även idag.

Fadern framhålls av många som en förebild och som någon man kan tala med. Flera ungdomar uttrycker dock att det är modern som står för tryggheten och att det kan vara lättare att tala med henne. Att modern är den som man först och främst vänder sig till stämmer överens med det Engström (2004) skriver. Genom att grunden till ungdomarnas relationer har lagts under tidigare år, kan orsaken till detta vara att finna i den tidiga anknytningen. Enligt anknytningsteorin har modern traditionellt setts som den primära anknytningspersonen. På senare tid är det dock många som hävdar att fadern kan ha en liknande betydelse (Burgess, 1997; Sinkkonen, 2000). Att modern får rollen som den som ungdomarna vänder sig till, borde därmed inte längre vara lika självklart. Att det trots detta verkar vara så, kan bero på socialisationen och den fostran in i roller som denna innebär. Även föräldrarnas arbetsliv på exonivå kan ha påverkat de roller som de åtagit sig. Den könsspecifika socialisationen kan även föra tankarna till att speciellt flickor skulle ha lättare för att tala med sina mödrar. Detta verkar även vara fallet i vår undersökning, med un-

dantag från en viss nyansskillnad. De flickor som bor med sina fäder uppger i högre grad än de som inte bor med sina fäder, att de även kan tala med sina fäder. Både vi och de flickorna som inte bor med sina fäder kopplar detta till familjekonstellationen. De talar med sina mödrar på grund av att det är dem de har daglig kontakt med och som de känner bäst.

Samtliga ungdomar i båda grupperna tycker att en fader är väldigt viktig för ett barns uppväxt. Socialisationen kan vara en orsak till att många av ungdomarna även spontant nämner att det kan vara än viktigare för pojkar att ha tillgång till sin fader. En person från varje grupp poängterar att det är viktigt att ha en fader tillgänglig, eftersom denne kan komplettera en moder. Han kan således tillsammans med modern erbjuda ett vidare utbud av praktiska och känslomässiga möjligheter (Lassbo, 1993; Lamb, 1996). Tillgången till två vuxna i familjen kan ge barnet inträde till flera miljöer och tillgång till ett större kontaktnät. Med utvecklingsekologiska termer innebär detta utvidgade mikro- och mesosystem.

De ungdomar som har svårt för att föreställa sig hur fadern skulle beskriva dem, är alla flickor som bor med sina fäder. Detta kan ses som förvånande, med tanke på att det är två av flickorna boende utan sina fäder som uppger att de inte känner sina fäder så bra som de hade kunnat göra om de bott tillsammans. De kan tänkas ha en mindre komplicerad relation till sina fäder på grund av att de inte upplever vardagsbråk och dispyter tillsammans, vilket i sin tur leder till att dessa flickor inte har någon anledning att tvivla på att fadern skulle beskriva dem med positiva ordalag. Vi har upplevt det som att pojkarna i vår undersökning har en mindre komplicerad relation till sina fäder, än vad flickorna i samma grupp har. Detta kan ha bidragit till att de har lättare att uppge hur deras fäder skulle beskriva dem. En annan anledning kan vara att pojkarna upplever större likhet med sina fäder och att de umgås mer med dem, bland annat som en följd av den könsspecifika socialisationen.

Visst finns det skillnader mellan de ungdomar som bor med båda sina föräldrar och de som endast bor med sin moder. Likheterna är dock stora. Oberoende av om ungdomarna bor med sina fäder eller inte, verkar det vanligast att de anlägger ett *positivt* grundperspektiv på sina fäder. Av dem som inte tillhör denna kategori är dock samtliga flickor, varav en flicka endast bor med sin moder och två med båda sina föräldrar. Burgess (1997) konstaterande att det skulle vara vanligare att flickor uttrycker en besvikelse över förhållandet till sina fäder, är emellertid ingenting som vi har märkt av i vår studie. Även om grundperspektivet inte berättar hela sanningen om ungdomarnas fadersbild, ger det en antydning om hur ungdomarna ser på sina fäder och vilken bild de har av dem. De allra flesta ungdomarna från båda grupperna ser fadern som en förebild, som viktig för barns uppväxt, som någon betydelsefull för dem och någon som de vill likna, åtminstone till viss del. Detta torde innebära att fadersbilden för de allra flesta ungdomarna vi har träffat

är god. Precis som Engström (2004) skriver, verkar det således som om den typen av familjekonstellation den unge lever i, har mindre betydelse än den unges samvaro med betydelsefulla personer, bland annat fadern.

Fadersbilden hos pojkar och flickor

Alla ungdomarna har under sin uppväxt påverkats av relationer inom och mellan både närmiljöer och större sociala sammanhang, vilka ter sig olika för alla. Enligt den utvecklingsekologiska teorin är således bilden av fadern ett resultat av den unika miljö ungdomarna har växt upp i. Trots många individuella skillnader, har vi i vårt material sett vissa mönster som kan antas vara relaterade till om den unge är pojke eller flicka. Nedan följer därför en jämförande analys av de pojkar och flickor som bor med sina fäder.

En jämförande analys

Den könsskillnad som Hyvönen (1993) uppger finns mellan pojkars och flickors fadersbild i form av att pojkars fadersbild mer skulle vara en upplevelse av fadern i förhållande till sig själv och att det i flickors snarare skulle vara hans egenskaper som familjefar som träder fram, återfinns inte i vårt material. Varken pojkar och flickor i vår undersökning tenderar endast att inbegripa sig själv i betraktandet av den egne fadern eller att endast se och värdera fadern oberoende av sig själv. Vi kan inte se att det skulle vara på antingen det ena eller det andra sättet, utan snarare att båda delarna finns med i både pojkars och flickors beskrivning.

Majoriteten av både pojkarna och flickorna anser att den egne fadern betyder mycket. Anledningen till detta skiljer sig dock åt. Under intervjun ger några av flickorna uttryck för, likt Hyvönens (1993) iakttagelser, att fadern är någon att tala med, medan några av pojkarna i högre grad framhåller honom som någon att göra saker tillsammans med. Fadersbilden kan bland annat på grund av detta se delvis olika ut hos dessa pojkar och flickor. En möjlig orsak till att pojkar och flickor ser på faderns betydelse på olika sätt kan vara den könsspecifika socialisationen. Flickor och pojkar kan ha uppfostrats och påverkats på olika sätt av sin omgivning, och därmed lärt sig att bejaka olika sidor hos sig själva. Trots att pojkar och flickor värdesätter fadern på olika sätt, anger dock de flesta ur båda grupperna att det är främst sport- och friluftaktiviteter man ägnar sig åt tillsammans med fadern. Detta kan även bero på den könsspecifika socialiseringen; fadern ses traditionellt som den förälder som är mer engagerad i aktiviteter utanför hemmet.

Samtliga ungdomar betonar vikten av en fader för ett barns uppväxt. Flickorna anser dock att en fader kan vara än viktigare för pojkar. Flickorna kan därmed ha påverkats av den specifika miljö

de lever i och av samhället i sin helhet. Då det i samhället, vilket tidigare nämndes, tycks finnas en föreställning om att fäder är viktigare för sina söner än för sina döttrar, är det inte konstigt att även flickorna har påverkats av dessa föreställningar. Pojkarna i vår studie torde även de stöta på dessa föreställningar, men eftersom de umgås mer med sina fäder, är det möjligt att de inte reflekterar över detta på samma sätt.

Pojkarna och flickorna är till stor del överens om hur en bra fader ska vara. En skillnad är dock att flickorna även nämner att en fader bör ge sina barn frihet, inte vara för sträng och kontrollerande samt inte ställa för höga krav. Det är även så flickorna betonar att de inte vill vara, när de fantiserar om den egna framtida föräldrarollen. Det är ingen av pojkarna som nämner någonting som skulle tyda på att de upplever sig pressade av sina fäder. Pojkarnas förhållande till sina fäder verkar även mer okomplicerat än flickornas då de alla har betydligt lättare än flickorna att föreställa sig hur fäderna skulle beskriva dem. De är också i högre grad förvissade om att beskrivningen skulle vara positiv. Detta resultat talar således emot Hyvönens (1993) påstående om att pojkar skulle uppleva en mer kravfylld faderskärlek än flickor. Det tycks vara så att flickorna i denna grupp i större utsträckning än pojkarna, har en fadersbild som inrymmer en föreställning om att de måste vara till lags.

Flickorna är, vilket nämndes ovan, samstämmiga angående hur de själva vill vara som föräldrar. Även pojkarna är samstämmiga. De ser sig, precis som pojkarna i Hyvönens (1993) undersökning, i en aktivt omvårdande fadersroll i sin egen framtida familj. Detta kan ses som en följd av den kulturella friställningen, vilken har lett till ett ökat utrymme för ett förhållande mellan fäder och barn, som är öppet för en relation byggd på ömsesidighet och känslomässig närhet. Pojkarnas svar kan således kopplas till förändrade normer och värderingar på samhällets olika nivåer.

Det är för så gott som alla ungdomar som bor med sina fäder, vare sig de är pojkar eller flickor, viktigt att träffa sina fäder. Fadern är således en väldigt betydelsefull person i deras liv, en upplevelse som därmed kommer att ingå i deras fadersbild.

Slutdiskussion

Nedan följer en sammanfattande redovisning av uppsatsens resultat utifrån dess syfte och frågeställningar. Därefter förs en diskussion om tankar som väckts under arbetets gång, men även kring hur vissa delar av uppsatsens resultat kan användas i socialt arbete.

Sammanfattning

Trots olika familjekonstellationer och att undersökningen består av både pojkar och flickor, med olika livssituationer, finns det totalt sett stora likheter mellan grupperna. Fadersbilden förefaller, för de allra flesta ungdomarna, vara god. De olikheter som har påvisats tycks dock ha uppkommit delvis på grund av familjekonstellation och kön, men även som en följd av individuella skillnader.

För ungdomar boende med båda sina föräldrar är faderns arbete en stor del av deras bild av honom, till skillnad från de ungdomar som endast bor med sin moder. Fadern beskrivs av båda grupperna med överlag positiva ordalag. De ungdomar som bor med sina fäder träffar dem oftare än ungdomarna tillhörande den andra gruppen, men majoriteten i båda grupperna är ändå nöjd med kontakten. För fadersbilden har således mängden tid inte så stor betydelse, utan snarare hur kontakten gestaltar sig. Så gott som samtliga ser den egna relationen till fadern som god och anser att de står honom nära. De som inte bor med sina fäder tror dock att de hade känt dem bättre om de hade levt med dem. Alla är överens om att en bra fader ska bry sig om sina barn och ta sig tid till dem.

Ungdomarnas ålder får betydelse för fadersbilden. Så gott som samtliga uppger att de umgås mindre med sina fäder idag, jämfört med när de var yngre. Även om fadern uppges vara betydelsefull, tycks hans betydelse dock ha minskat något med åren.

Fadersbilden tycks, hos de med separerade föräldrar, påverkas av hur lång tid det har gått sedan separationen, genom att de som har haft längre tid på sig att vänja sig vid sin situation inte uppvisar något missnöje gentemot sin fader.

Både pojkar och flickor anser att de liknar sina fäder och vill så även till viss del göra. Både pojkars och flickors fadersbild förefaller i de flesta fallen vara god. Det är dock fler flickor än pojkar som inte anlägger ett positivt grundperspektiv på sina fäder. Flickorna betonar fadern som någon de kan tala med, medan pojkarna ser honom som någon de gör saker med. De flesta flickornas fadersbild inrymmer även en föreställning om att fadern är något viktigare för pojkar.

Diskussion

Uppsatsen bygger på ett ganska litet material. Eftersom urvalet blev mindre än vad som var tänkt från början, kan vi inte låta bli att undra hur resultatet hade blivit om vi hade haft ett större material. Det är möjligt att den grupp vi nu saknar hade medfört delvis andra resultat. Kanske hade vi sett sådana likheter mellan dessa pojkar och de flickor som bor utan sina fäder, att vi därigenom hade sett större skillnad mellan de två typer av familjekonstellationer som ingår i undersökningen. Det skulle dock även ha kunnat visa på större olikheter inom denna grupp boende med ensam-

stående mödrar, vilket hade minskat betydelsen av familjekonstellation. Ett utökad urval hade även kunnat visa på större könsskillnader, men kanske också på mindre. Resultatet visar trots ett litet urval att det finns stora likheter mellan grupperna. Det är även möjligt att ett ännu större urval hade kunnat visa på liknande resultat, eftersom det hade kunnat utjämna de individuella skillnader som har framkommit i vår undersökning. Detta på grund av att den enskilda individen blir mindre tydlig i en stor grupp.

Det har genom vår undersökning för oss blivit tydligt att familjekonstellationen inte behöver vara avgörande för hur den unges fadersbild ter sig. Vare sig man har samboende eller separerade föräldrar kan fadersbilden innehålla missnöje eller tillfredsställelse. Det har även blivit tydligt att det inte bara är familjekonstellationen som påverkar fadersbilden hos de unga med separerade föräldrar. Hur lång tid som har gått efter separationen verkar vara avgörande. Omställningen kan kanske vara påfrestande både för relationerna inom familjen och för den enskilda familjemedlemmen. Det är dock viktigt att poängtera att det säkerligen finns de ungdomar som kan uppleva en separation som en lättnad. För de där livet med samboende föräldrar har inneburit konflikter, kan slutet på dessa medföra något positivt för fadersbilden i och med att relationerna förbättras. Det verkar för fadersbilden, även hos de med samboende föräldrar, vara viktigt hur samvaron med fadern och den övriga familjen ser ut. Samvaron med de närmaste tycks således väga tyngre än familjekonstellationen.

Det blev under intervjuerna många gånger påtagligt att ungdomarna formulerade sig kring sådant de inte tänkt på tidigare, åtminstone inte i en sådan här konkret form. Några uttryckte att de tyckte att frågorna var svåra och det krävdes flera gånger att de funderade ett tag innan de kunde svara. När svaren väl kom blev vi många gånger förvånade över hur lätt de hade för att dela med sig av sina känslor och tankar. Att av en blyg tonåring få höra att ”jag håller honom väldigt kär, om man säger så” var en upplevelse. Visst hade vi förväntat oss att mötas av känslor av detta slag, men vi hade inte kunnat föreställa oss att de skulle uttryckas så klart. Även mindre smickrande sidor hos fadern uttrycktes i vissa fall med en självklarhet. Trots att vi har tolkat de negativa beskrivningar av fadern som vi har mött som ett uttryck för en besvikelse grundad på olika familjeförhållanden, vill vi dock poängtera att missnöjet hos ungdomar kan vara kopplat till den unges ålder. Det kan bero på den frigörelseprocess tonåringar går igenom. Ett visat missnöje behöver således inte alltid vara relaterat till en ”mindre god” fadersbild.

Traditionella värderingar lever kvar i ungdomarnas berättelser och den könsspecifika socialisationen är på många sätt fortfarande tydlig. Vi ser det därför som positivt att de flesta ungdomarna i vår undersökning ändå tycks se fadern som lika betydelsefull som modern. Det är för ungdomarna viktigt att även en fader tar sig tid och finns tillhands för sina barn. Pojkarna har betonat

att de ser sig själva i en omvårdande fadersroll i framtiden. Detta borde tyda på att samhället kommer allt närmre den punkt där föräldraskap inte endast förknippas med moderskap, utan i lika hög grad inkluderar fäderna.

På grund av att fadersbilden blir en del av den unges egen identitetsupplevelse kan ämnet vara av relevans för socialt arbete. Överallt inom det sociala arbetet kommer man som socionom i kontakt med ungdomar som lever i de familjekonstellationer som berörts i denna uppsats. Vare sig man exempelvis arbetar med ungdomar inom socialtjänsten eller med vuxna missbrukare på ett behandlingshem kan arbetet komma att beröra dessa ungdomar. Det är därför viktigt att ha kunskap om vad dessa familjekonstellationer kan innebära för den unge och dennes fadersbild. När man kommer i kontakt med unga med skilda föräldrar, som bor hos sina mödrar, är det viktigt att inte glömma bort deras fäder. Det kan även vara angeläget att höra sig för om den unges nätverk, eftersom det har visat sig vara särskilt viktigt för barn till ensamstående. Vi vill dock poängtera att det kan vara vanskligt att generalisera behov och förhållanden hos de barn som lever i dessa familjer. Det finns ingenting som säger att dessa ungdomar nödvändigtvis måste ha ett sämre nätverk än andra ungdomar, eller att de är i behov av ett större sådant. Precis som det tidigare nämnts kan det vara så att nätverket kan variera mer inom varje familjetyp, än mellan en- och tvåföräldersfamiljer. På samma sätt kan man heller inte inom det sociala arbetet ta för givet att det inom en familj med samboende föräldrar förhåller sig på ett visst sätt. Bara för att fader, moder och barn bor under samma tak behöver det inte betyda att alla relationer i familjen fungerar felfritt. Det krävs således en individuell bedömning av den enskildes situation för att man ska kunna hjälpa den unge, trots att det finns likheter inom och olikheter mellan grupperna. På samma sätt kan man heller aldrig ta för givet att relationen till fadern ser ut på ett visst sätt bara för att den unge är pojke eller flicka.

När man som socionom träffar ungdomar i 14-16-årsåldern är det viktigt att, oberoende av om den unge tillhör den ena eller den andra familjekonstellationen, ha kunskap om vad som är utmärkande för den ålder den unge befinner sig i. Den unges mindre positiva förhållningssätt gentemot fadern kan helt enkelt vara ett led i en tonårings frigörelseprocess. Det är viktigt att ha detta i åtanke så att inte det ”normala” riskerar att förvandlas till något problematiskt.

Vi har i vår uppsats betonat den totala omgivningens betydelse för att få en förståelse av den unges fadersbild. För att få en förståelse för den unge, hur den unges fadersbild har uppkommit och hur den gestaltar sig, måste man söka svaret inte bara hos den unge själv, utan även i dess omgivning och specifika livssituation. En socionom bör därmed i sitt arbete med ungdomar utgå från samhällets alla system på mikro-, meso-, exo- och makronivå.

Referenser

Andersson, Bengt-Erik (1997). *Utvecklingssekologi*. Lund: Studentlitteratur.

Bak, Maren (2001). "Barns vardagsliv i "ensam mor"-familjer". I Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy, red: *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.

Berg, Lars-Erik & Johansson, Thomas (1999). *Den andre föräldern. Om deltidspappor och deras barn*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Björnberg, Ulla (1993). "Familj och förvärvsarbete i internationell belysning". I Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjeseparationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.

Burgess, Adrienne (1997). *Rätten att vara far*. Borgå: WSOY.

Bäck-Wiklund, Margareta (1993). "Barn, moderna familjekulturer och hälsa – en idéskiss". I Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjeseparationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.

Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (2001). "Inledning". I Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy, red: *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (2001). *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Falun: AIT.

Denscombe, Martyn (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Engström, Annika (2004). Skilsmässobarn mår inte sämre. *Svenska Dagbladet*, 2004-04-28.

- Götestam, Ragnar (1991). "Låt papporna vara pappor!". I SoS-rapport 1991:38: *Frånvarande pappor*. Stockholm: Modin-Tryck.
- Hetherington, Mavis E & Stanley-Hagan, Margaret M (1996). "The Effects of Divorce on Fathers and Their Children". I Lamb, Michael E, ed: *The Role of the Father in Child development*. John Wiley & Sons, Inc: New York. Third Edition.
- Hetherington, Mavis E & Stanley-Hagan, Margaret M (1999). "Stepfamilies". I Lamb, Michael E, ed: *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families*. New Jersey: Mahwah.
- Hosley, Cheryl A & Montemayor, Raymond (1996). "Fathers and Adolescents". I Lamb, Michael E, ed: *The Role of the Father in Child development*. John Wiley & Sons, Inc: New York. Third Edition.
- Hessle, Sven (1996). "Hur vet man när barn far illa?". I Andersson, Gunvor & Aronsson, Karin & Hessle Sven & Hollander, Anna & Lundström, Tommy: *Barnet i den sociala barnvården*. Falköping: CUS/Liber.
- Hyvönen, Ulf (1993). *Om barns fadersbild*. Umeå: Solfjädern Offset AB.
- Klefbeck, Johan & Ogden, Terje (2001). *Barn och nätverk*. Falköping: Liber.
- Koch Nielsen, Inger (1993). "De danske skilsmisse undersøgelse". I Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjeseparationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.
- Kvale, Steinar (1997). *Kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2003). *Risk och prognos i socialt arbete med barn*. Göteborg: Gothia.
- Lalander, Philip & Johansson, Thomas (2002). *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan.

- Lamb, Michael E (1996). "Fathers and Child Development: An Introductory Overview and Guide". I Lamb, Michael E, ed: *The Role of the Father in Child Development*. John Wiley & Sons, Inc: New York. Third Edition.
- Lassbo, Göran (1988). *Mamma – (pappa) – barn. En utvecklingsekologisk studie av socialisation i olika familjetyper*. Göteborg: Vasastadens Bokbinderi AB.
- Lassbo, Göran (1993). "Enföräldersfamiljen och konsten att sköta ett nätverk". I Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjeseparationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.
- Lennér-Axelsson, Barbro (1985). "Skilsmässopappor och styvpappor". I Hwang, Philip, red: *Faderskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lindén, Gunilla (2002). "Psykodynamiska perspektiv på sociala problem". I Meuwisse, Anna & Swärd, Hans, red: *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- McLanahan, Sara & Teitler, Julien (1999). "The Consequences of Father Absence". I Lamb, Michael E, ed: *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families*. New Jersey: Mahwah
- O'Brien, Margaret & Jones, Deborah (1996). "The Absence and Presence of Fathers: Accounts from Children's Diaries". I Björnberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin, red: *Men's Family Relations*. Göteborg: Kompendiet.
- Ohlander, Ann-Sofie (1993). "Den historiska konflikten mellan produktion och reproduktion". I Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjeseparationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.
- Ottosen, Mai Heide (1996). "Parenting after Family Dissolution". I Björnberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin, red: *Men's Family Relations*. Göteborg: Kompendiet.
- Pleck, Joseph H (1996). "Paternal Involvement: Levels, Sources and Consequences". I Lamb, Michael E, ed: *The Role of the Father in Child Development*. John Wiley & Sons, Inc: New York. Third Edition.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
Tredje upplagan.

Sandqvist, Karin (1993). "Vad betyder kontakten med en "bortapappa" för barns utveckling?". I
Agell, Anders & Arve-Parès, Birgit & Björnberg, Ulla, red: *Om modernt familjeliv och familjesepa-
rationer*. Stockholm: NORSTEDTS TRYCKERI AB.

Sinkkonen, Jari (2000). *Tillsammans med pappa*. Smedjebacken: Fälth & Hässler.

SOU 2001:55 *Barns och ungdomars välfärd*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2001:72 *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. Stockholm: Socialdepartementet.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1992). *Pappa, se mig! Om förnekade barn och maktlösa fäder*. Stock-
holm: Gothia.

Østerberg, Dag (1991). *Sociologins nyckelbegrepp och deras ursprung*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Intervjuguide

Ungdomar som bor med sin moder

Berätta om din pappa!

Hur skulle du beskriva din pappa som person?

Hur länge har dina föräldrar varit skilda?

Vilka ingår i din familj idag?

Lever din pappa med någon idag?

Hur tycker du att din familj fungerar?

Har du alltid bott hos din mamma sedan dina föräldrar skilde sig?

Är det du själv som har valt att bo hos din mamma?

Skulle du kunna tänka dig att bo hos din pappa?

Hur ser din kontakt ut med din pappa idag?

Har den alltid sett ut så?

Är du nöjd med hur kontakten ser ut?

Skulle du vilja att den såg ut på något annat sätt?

Är det viktigt för dig att träffa din pappa?

Vad brukar ni göra när ni umgås?

Brukar ni vara ensamma när ni umgås?

Hur skulle du beskriva er relation?

Upplever du att ni står varandra nära?

Vad betyder din pappa för dig?

Hur tycker du att en bra pappa ska vara?

Hur ser du på din egen pappa i jämförelse med detta?

Vad är bra med din pappa?

Finns det något du skulle vilja ändra på hos honom?

Hur skulle du själv vilja vara som förälder?

Skulle du göra något annorlunda?

Hur tror du att din pappa skulle beskriva dig?

Anser du att du liknar din pappa?

Vill du vara lik din pappa?

Vad betyder en pappa för ett barns uppväxt?

Finns det några situationer då det är extra viktigt att ha en pappa tillgänglig?

Vad skiljer en pappa från en mamma?

Har det påverkat dig att inte växa upp med din pappa?

Är det något som du skulle vilja tillägga?

Hur tycker du att det har varit att prata om det här?

Ungdomar som bor med båda sina föräldrar

Berätta om din pappa!

Hur skulle du beskriva din pappa som person?

Vilka ingår i din familj idag?

Hur tycker du att din familj fungerar?

Hur mycket umgås du med din pappa idag?

Har det alltid varit så?

Är du nöjd med hur mycket ni umgås?

Skulle du vilja att det var på något annat sätt?

Är det viktigt för dig att träffa din pappa?

Vad brukar ni göra när ni umgås?

Brukar ni göra saker bara ni två?

Hur skulle du beskriva er relation?

Upplever du att ni står varandra nära?

Vad betyder din pappa för dig?

Hur tycker du att en bra pappa ska vara?

Hur ser du på din egen pappa i jämförelse med detta?

Vad är bra med din pappa?

Finns det något du skulle vilja ändra på hos honom?

Hur skulle du själv vilja vara som förälder?

Skulle du göra något annorlunda?

Hur tror du att din pappa skulle beskriva dig?

Anser du att du liknar din pappa?

Vill du vara lik din pappa?

Vad betyder en pappa för ett barns uppväxt?

Finns det några situationer då det är extra viktigt att ha en pappa tillgänglig?

Vad skiljer en pappa från en mamma?

Är det något som du skulle vilja tillägga?

Hur tycker du att det har varit att prata om det här?